

2014. MÁRCIUS WWW.AFOLDGOMB.HU ALAPITVA: 1929

A FÖLDGÖMB

A MEGISMERÉS KALANDJA

FULANIK PÁSZTOROK A BOZÓTBAN

ÓZDI FOHÁSZ
BÚCSÚ FIDEL KUBÁJÁTÓL
HIMALÁJA – ÉGSZAKADÁS, FÖLDINDULÁS
KESKENY MEZSGYÉN
HULLÁMMARTA AUSZTRÁLIA

A 2013-as Év Pick-upja díj* nyertese



ÚJ FORD RANGER

> 5 csillagos Euro NCAP minősítés

Akár 1100 kg teherbírás, 3500 kg vontatókapacitás, kategóriájában legnagyobb gázlómélység** – előnyeivel a legszigorúbb szakmai bírakat is lenyűgözi. Sőt, a Ford Ranger a legelső olyan pick-up, ami 5 csillagos eredményt ért el az Euro NCAP töréstartóján, több pontot szerezve, mint a 2. és 3. helyezettek összesen. Igazán keménynek született.
ford.hu

**Ford Ranger duplakabinos, XL 2.2 150 LE, klímával
már nettó 5 249 000 Ft-tól*****



Go Further

* „A Ford Ranger, kiváló többcélú jármű, ami kényelmes és stabil, közúton és terepen is hibátlanul teljesít.” – fogalmazott Jarlath Sweeney haszonjármű-szakújságíró, az „Év Pick-upja” zsűri í tagja.

** 800 mm gázlómélység.

*** Az ajánlat Ford Ranger duplakabinos, XL 2.2 1 TDCi (150 LE), 4x4 M6, klímaberendezéssel felszerelt modell vásárlása esetén 2014. január 1. és március 31. között megkötött vevőszervezőkre érvényes. A modell bruttó ára: 6 666 230 Ft. További információ és részletek a márkakereskedésekben, a www.ford.hu oldalon és a Ford Vonalon (06 40 200 024). Az autó illusztráció. CO₂-kibocsátás: 199–261 g/km, vegyes átlagfogyasztás 7,6–9,9 l/100 km.

Válaszra várva...

A GEOGRÁFIA A FÖLDNEK ISMERETE, URAM. Okos embernek jó ismer-
nie az országokat, hegyeket, vizeket; hol lakik? milyenek
a városok? merre vannak bányák, püspökségek, hegyi átjárók, várak?
hol milyen ipar divik s más efféle. – Ez már jó tudomány – bölín-
tolt elgondolkodva –, de ez se való gyerekeknek. Ez csak királynak való.”

Gárdonyi Géza Láthatatlan embere ugyan az 5. században játszódik, de az 1902-ben kiadott műben a 19. századra is jellemző földismeretként jelenik meg a geográfia. A leíró földrajz aranykorában járunk, az utolsó fehér foltok eltüntetésének időszakában, amikor tényleg az volt a legfontosabb kérdés, hogy hol, mi van, s mi jellemző az egyes tájakra. Térbeli felfedezések zajlottak, és egyre részletesebb helyszínleírások készültek.

Ezen persze már messze túlléptünk, hiszen egy ideje az időbeliség is ugyanolyan fontossá vált: hogyan lett a vizsgálat tárgya az idők során olyan, amilyennek látjuk, milyen fejlődési állomásai voltak, mikor, milyen lehetett? Az igazán modern, feltáró szerepkör pedig akkor jött el, amikor a miértek lettek a leglényegesebbek. Hogy csak e számunkból hozunk példákat: mi rejlik a

mindent elsöprő himalájai áradások mögött? Vajon miért keserű az ózdi fohász?

A geográfia ma oknyomozó-elemző-magyarító tudomány, tér- és időbeli megközelítéssel, s egyik legegységesebb vonása, hogy együtt tudja vizsgálni a természeti és társadalmi folyamatokat.

Ám a feltárómunka során egyszerű: „Itt meg mi van?”, „Ez meg micsoda?” kérdésekbe is belefutunk. Íme: vajon mik ezek az akár több ezer éves, fejszével meg-

FOTÓ: NAGY BALÁZS



A REJTÉLYES ÁCSOLAT

munkált, összefaragott-illesztett jegenyetörzsdarabok? 1500 méter magasan, egy kárpáti kis hegyi láp legalján, az egykori tó másfél méteres mélységében találtuk őket, partközelségben, jócskán a tőzegrétegek alatt (s többet is belőlük). Mi lehetett a szerepük, milyen hegyi környezethez és tevékenységhez kapcsolódnak? A hosszú távú hegyi környezetváltozást vizsgálva a környezethatározást mi elvégezzük, de szívesen fogadunk minden funkció-ötletet!

Dr. Nagy Balázs
fűszerkesztő

Alapítva: 1929

XXXII. évfolyam, 281. lapszám
2014. március

Főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

Helyettes főszerkesztők:

Farkas Péter, Dr. Nemerikényi Zsombor

Munkatársak:

Barabás Ambrus, Bugya Éva, Dr. Mari László

Állandó szerzőink:

Gianone Péter, Dr. Karácsonyi Dávid,
Kálló Péter, Kerekes István, Kirschner Péter,
Kokas Anna, Mészáros Zsuzsa, Süveg Áron,
Szirmai Gábor, Dr. Tamáska Máté,
Dr. Telbisz Tamás, Wachslér Tamás

Térképek: Dr. Nemerikényi Zsombor

Tervezőszerkesztő: Heiling Zsolt

Tördelőszerkesztő: Máté Gábor

Korrektor: Márton Béla

Nyomás: Pethő Nyomda Kft.

Kiadó: Heiling Média Kiadó Kft.

1142 Budapest, Erzsébet királyné útja 125.

Tel.: (1) 231-4040. Fax: (1) 231-4045

E-mail: szerkesztoseg@afoldgomb.hu

A kiadásért felel: a kiadó igazgatója

Értékesítési és marketingigazgató:

Sekoulopoulou Márta. Tel.: (30) 650-6801

E-mail: marti@heiling-media.hu

Megjelenik minden hónap első hetében, évente
10 alkalommal (két összevont lapszámmal).

Terjeszti a Lapker Rt. és alternatív terjesztők

Előfizetés 1 évre: 7500 Ft

Előfizethető a kiadóban Zimay Viktóriánál

Tel.: (1) 231-4040

E-mail: elfizetes@afoldgomb.hu

vagy webáruházunkban: EBOLT.AFOLDGOMB.HU

Régebbi lapszámaink megvásárolhatók a kiadóban,
vagy az EBOLT.AFOLDGOMB.HU webáruházban



Pulitzer-éremdíj (2008)

Gárdi Balázs szerzőnk, lapunkban
megjelent anyagai elismeréseként



Szociográfia-különdíj (2012)

Társadalmi témájú riportjaink,
képsorozataink elismeréseként

Minden jog fenntartva! A magazinban megjelent képeket, ábrákat és szövegeket a kiadó engedélye nélkül tilos közzétenni, reprodukálni, számítástechnikai rendszerben tárolni és továbbadni! Meg nem rendelt fényképeket és kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. A lapban megjelent hirdetések tartalmáért a kiadó nem vállal felelősséget.

HU ISSN 1215-8690

Lapunkat rendszeresen
szemléli a megújult



„Ésszel járom be a Földet!”

Vámbéry Ármin

Címlapkép: Répásy Zsolt
FULANI PÁSZTORLÁNY

⊕ **PILLANTÁS AZ ÉGRE**

Sánta Gábor–Franciscs László:

A KROMOSZFÉRA, A SZÍN SZFÉRÁJA 4

⊕ **FLÓRA ÉS FAUNA**

Morvai Szilárd: NYÚL ÚR 6

⊕ **PILLANTÁS A MAGASBÓL**

Timár Gábor–Molnár Gábor: NAP-ÉJ EGYENLŐSÉG
A METEOSAT MŰHOLDRÓL 8

⊕ **PILLANTÁS A MÉLYBE**

Nagy Balázs: JEGES REJTÉLY – BOTRA
TÁMASZKODVA, SZOKNYÁBAN,
JEGES MÉLYSÉGBEN 10

⊕ *Répásy Zsolt–Béres Judit:*

**FULANI PÁSZTOROK KÖZÖTT –
ÖNURALOM, BÁTORSÁG, TISZTELET** 14

⊕ *Kukely György:*

ÓZDI FOHÁSZ 26

⊕ *Móga János:*

**AZ EMBER ÉS A HIMALÁJA – ÉGSZAKADÁS,
FÖLDINDULÁS A VILÁG TETEJÉN** 42

⊕ *Jakab Gusztáv–Csathó András István:*

**KESKENY MEZSGYÉN – A FOGYATKOZÓ
ALFÖLDI LÖSZPUSZTÁK VILÁGA** 56

⊕ *Kundermann Balázs:*

**HULLÁMMARTA AUSZTRÁL
PARTOKON – GREAT OCEAN ROAD** 66

⊕ *H. Bedouin Áron:*

**BÚCSÚ FIDEL KUBÁJÁTÓL –
AZ ÁTPOLITIZÁLT SZIGET** 76

⊕ **ÚTI TIPP**

Gruber László: A KELET TITOKZATOS MOSOLYA 90

⊕ **ÚTRA VALÓ**

H. Bedouin Áron: SZÁLLÁSÉRT NE FIZESS! 92



Fulani pásztorok között

„Aznap hatalmas esőzés volt, mintha megnyílt volna az ég. A bőséges esővel együtt pedig én is lepottyantam anyám kunyhójába. Hát így kerültem erre a világra – mondja szelíden egy titokzatos mosoly kíséretében. – Az én fiam pedig, aki a második feleségemtől idén nyáron született, úgy fogant, hogy amikor az asszony vízért ment a patakhoz, véletlenül egy halat is kimerített a vízzel együtt.

14



Ózdi fohász

A 20. század első évtizedeiben Ózd Magyarország egyik leggyorsabban fejlődő települése volt: a vas és acél városa virágkorát élte, sorban épültek a lakótelepek, ahogy akkor mondták: kolóniák. A lakásokban villany, víz, csatorna – sokak ábrándja volt ez akkoriban. Egy házban kettő vagy négy család lakott, mindenki jól szituált, megbecsült gyári ember.

26



Az ember és a Himalája

A monszunesőzések minden nyáron egész Dél-Ázsián végigsöpörnek, életet fakasztva a kiszáradt, repedezett földön, ám nem ritkán súlyos károkat, mérhetetlen szenvedést, halált is okozva az ott élő millióknak. Több százmillió ember élete függ a víztől, így Indiában a monszunt áldásnak tekintik. Ám az utóbbi időben egyre gyakrabban túlcserélődő bőségben érkezik az égi támogatás, pusztító árvizeket előidézve...

42



Keskeny mezsgyén

Az alföldi löszgyepek növényzettörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségűek, mert a táj több ezer éves fejlődésének nyomait őrzik. A mérsékelt övi sztyeppnövényzet jelentős része már a jégkorszak végén megtelepedett a tiszántúli löszterületeken, majd az azt követő száraz-meleg sztyepei klímán azután az Alföld egyik uralkodó élőhelyévé vált.

56



Búcsú Fidel Kubájától

A legtöbb turista számára Kuba a koktélok, hófehér tengerpartok, önfeledt salsabulik és luxusszivarok hazája. Bár a leírások és prospektusok többsége ezt sugallja, a legtöbb kubai mégis cigarettát szív és nem szivart, a rumot csapvízzel issza, nem pedig mentaleveles jéggel, és kerékpárral meg stoppal jár munkába, nem oldtimer amerikai kocsival.

76

A KROMOSZFÉRA,

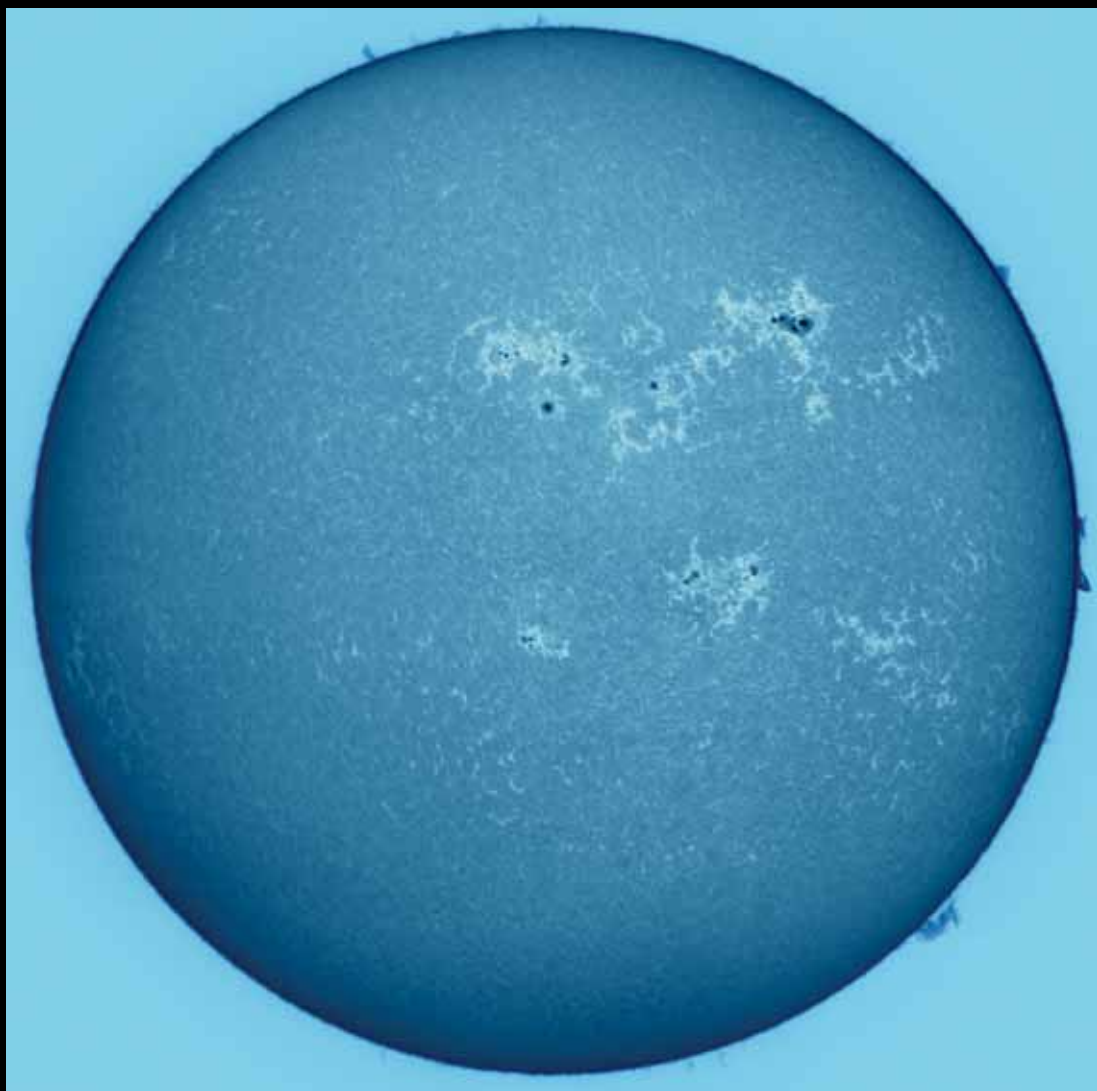
MÁRCIUSBAN A NAP EGYRE MAGASABBRA emelkedik az északi félteke horizontja felett. Éltető fénysugarainak beesési szöge és a nappalok hossza is nő, így az egyre több, felszínre jutó melegnek köszönhetően beköszönt a tavasz. A napfelszín kitarító kutatóinak a látható fény tartományában is rengeteg érdekesség kínálkozik, a napfoltok és fáklyamezők kitűnően vizsgálhatóak. Am a Nap igazán változékony arcát csak speciális színekcsávokban mutatja meg.

A csillagászok az asztrofizika korai időszakában, a 19. sz. végén rájöttek, miként válik a Nap keskeny színekcsávokban is vizsgálhatóvá. A látható fény rengeteg sáv együttes fénye, keveréke, így azok a jelenségek, amelyek csak egy-egy keskeny tartományban észlelhetők, beleolvadnak a kontinuumba. Ézért olyan szűrőket kell alkalmazni, amelyek csak a meghatározott sávokban engedik át a fényt. A Nap felszínének az a rétege, ami a szemünk számára is látható fény jelentős részét kibocsátja, a fotoszféra – azaz a

fény szférája –, az a határfelület, ahonnan a Nap fényének döntő része származik, a csillagunk magjában keletkezett energia itt sugárzódik ki. 500 km-rel mélyebben a Nap közege olyan sűrű, hogy a fénysugarak már nem jutnak ki az űrbe. A távcsövet először égre emelő Galileo Galilei kormozott üveglapon mint fényerősség-csökkentő szűrőn át szemlélődve a fotoszférát pillantotta meg 1610-ben. A rajta látott, napról napra változó, sötét foltok voltak az első jelenségek a Nap felszínén, amit az emberiség távcsövön át részletesen megfigyelt.

A fotoszféra azonban nem az egyetlen réteg a Nap felszínének közelében. Az égítést plazmaszerűen áramló, forrásban lévő vízhez hasonlóan folyamatosan átalakuló burka és az űr között nem húzható olyan egyértelmű ha-

A NAP CAK-TARTOMÁNYBAN – A felvételt **BARATÉ LEVENTE** készítette a speciális színekcsávra észlelésére kifejlesztett PST-CaK naptávcsővel



A SZÍN SZFÉRÁJA

tár, mint a Hold esetében. A sugárzás és az óriási mágneses térnek köszönhetően a Nap látszólagos felszíne felett első pillantásra teljesen láthatatlan rétegekben igen komplex jelenségek játszódnak le. Ilyen nehezen vizsgálható héj a Nap körül a kromoszféra (a szín szférája), ami a láthatatlanságát annak köszönheti, hogy saját fénykibocsátása sokkal kisebb, mint az energia jelentős részét sugárzó fotoszféraé. Itt jön el a speciális, keskenysávú szűrők ideje. Az ionizált hidrogén jellegzetes, vörös emissziós vonalán, a nagy gázködök esetében is (pl. Orion-köd) gyakran vizsgált úgynevezett Balmer-alfatartományban feltűnnek a Nap felszíne fölött kavargó plazmaszállak, az úgynevezett filamentek és a Nap pereméből kinyúló protuberanciák. A Földünk átmérőjének akár tízszeresét is elérő vörös hurkok és szálak egy perc-

ről percre változó, hihetetlen erejű mágneses tér erővonalait rajzolják ki. A kétszeresen ionizált kalcium szokatlan, kékes színű, ibolyántúli tartományában pedig a kromoszferikus fáklyák együttese, a fáklyamező tűnik fel, világos hálózatot rajzolva a sötétlő napfoltok köré.

A szakcsillagászok minden percben, tucatnyi hullámhossztartományban, megszakítás nélkül elemzik a Nap viselkedését, észlelik az égítést legkisebb rezdülését is, miközben előre jelezhetővé tesznek jelenségeket, például a földi és űrbéli elektronikai eszközökre veszélyes mágneses viharokat. A fenti felvételek azonban nem űreszközökkel készültek. Rátermett amatőr csillagászfotósok kitarító munkával, műszerfejlesztéssel, akár hazánkban is képesek Napunk titokzatos szépségét a szakcsillagászokhoz hasonlatosan a szemünk elé tárni.

A NAP H-ALFA-TARTOMÁNYBAN – A felvételt **BOROVSKY PÉTER** készítette 12 cm átmérőjű lencsés távcsőre épített, speciális, a színekcsávra optimalizált keskenysávú szűrőrendszerrel

SZÖVEG: SANTA GÁBOR WWW.MCSE.HU
FRANCSICS LÁSZLÓ WWW.PTES.HU





NYÚL ÚR

A NYULAKAT MINDENKI ISMERI. Nyuszisbögre, nyuszismamusz, nyuzsikásviccek, nyuszimesék, csokinyuszi. A *Lepus europaeus* latin megnevezést hallva azonban már kevesen gondolnak a nyulak idealizált világára, ekkor ugyanis a magyar táj szerethető külsejű, bujkáló, félénk teremtese sejlik fel: a mezei nyúl, mely nem a házinyulunk őse, hanem az embertől függetlenül, de az ember által alakított tájban élő kistestű, őshonos növényevőnk. Hosszú fülei nemcsak kiváló hallással vértetik fel, de egyedi külsőt is kölcsönöznek neki. És egyáltalán: a nemcsak hegyvidéken túrázók, kirándulók számára üdítő látványosság a tavaszi földeken bagzó, kergetőző, bokszoló nyulak megfigyelése.

Szaglása, látása szintén a menekülő életmódhoz specializálódott. Nem áll természetvédelmi oltalom alatt, mégis fontos része a hazai ökoszisztémának. Igazi élőhelyei a kis parcellás, változatos növényi kultúrákkal tarkított mezőgazdasági táblák. Az ide beékelődő, kevésbé bolygatott területek, árkok, sövények, fasorok, nádasok, patakok, zsombékosok a táplálkozásához és szaporodásához is megfelelő körülményeket biztosítanak. A nagy kiterjedésű monokultúras területeken viszont csak kisebb számban él, csakúgy, mint például a hatalmas, összefüggő hortobágyi pusztákon.

A jelenlegi nyúlállomány a 30 évvel ezelőttinek csupán töredéke, annak ellenére, hogy egy termékenyebb nőstény évente átlagosan 8-12 nyúlfinak ad életet. Sokan élnek abban a tévhitben, hogy a legfőbb pusztítóik a védett ragadozó madaraink, a valóságban azonban túlnyomó részüket rókák ejtik el. A rájuk leselkedő veszélyek ennél persze lényegesen sokszínűbbek. A nyúl sötétedés utáni aktivitásához alkalmazkodott nagyméretű szeme majdnem 360 fokos látást tesz lehetővé, azonban ez sem véd tökéletesen az éjszakai portyázás közben a közutakon átkelve... Komoly veszélyforrás a vegyszerrel kezelt, gyomirtózott terület is, mert itt erősen lecsökken a változatos növényi táplálékforrás, s az egyedek alutápláltabbak és betegségeknek is kevésbé állnak ellen. De a közvetlen, veszélyes mezőgazdasági technológiával is dacolniuk kell: a nagy sebességgel közlekedő sorközművelő gépek ugyanúgy tetemes károkat okozhatnak a kukoricásban elfektetett kisnyulakban, mint a lucernában végzett gépi kaszálás. És akkor az orvvadászatról még nem is szóltunk. Persze a vadgazdálkodásban betöltött szerepük is kifejezetten jelentős, sok alföldi vadásztársaság számára az egyik legfőbb bevételi forrást jelentik.

SZÖVEG ÉS KÉP: MORVAI SZILÁRD

NAP-ÉJ EGYENLŐSÉG A METEOSAT MŰHOLDRÓL

A METEOROLÓGIAI MŰHOLDOK FELVÉTELEIVEL SZINTE MINDENNAP találkozunk, negyedóránként küldött, glóbuszunk egy-egy oldalát teljesen megmutató képeik alapján követhetjük legjobban a frontok mozgását, a téli ködtakarót, a felhőzetet. De vajon mi olyan különleges e felvételen?

Amíg ezen töprengünk, érdemes tisztázni, hogy e műholdak ún. geostacionárius pályán keringenek. Az Egyenlítő felett 36 000 km-es magasságban keringési idejük pontosan egy nap, így látszólag a Föld felszínének azonos pontja felett állnak – valójában persze a Föld tengely körüli forgásával együtt, azzal szinkronban mozognak. A stabilan rögzített parabolaantennákat ezért nem kell mozgatnunk, amikor ilyen holdakkal kommunikálunk: mindig ugyanarra, az ég azonos pontján kell keresni őket. Ezt a képet a Meteosat műholdcsalád azon tagja készítette, amely az Egyenlítő és a greenwichi nullmeridián metszéspontja felett „áll”. A kép a nap-éj egyenlőség napján, greenwichi (tehát a műhold szempontjából „helyi”) idő szerint délben készült.

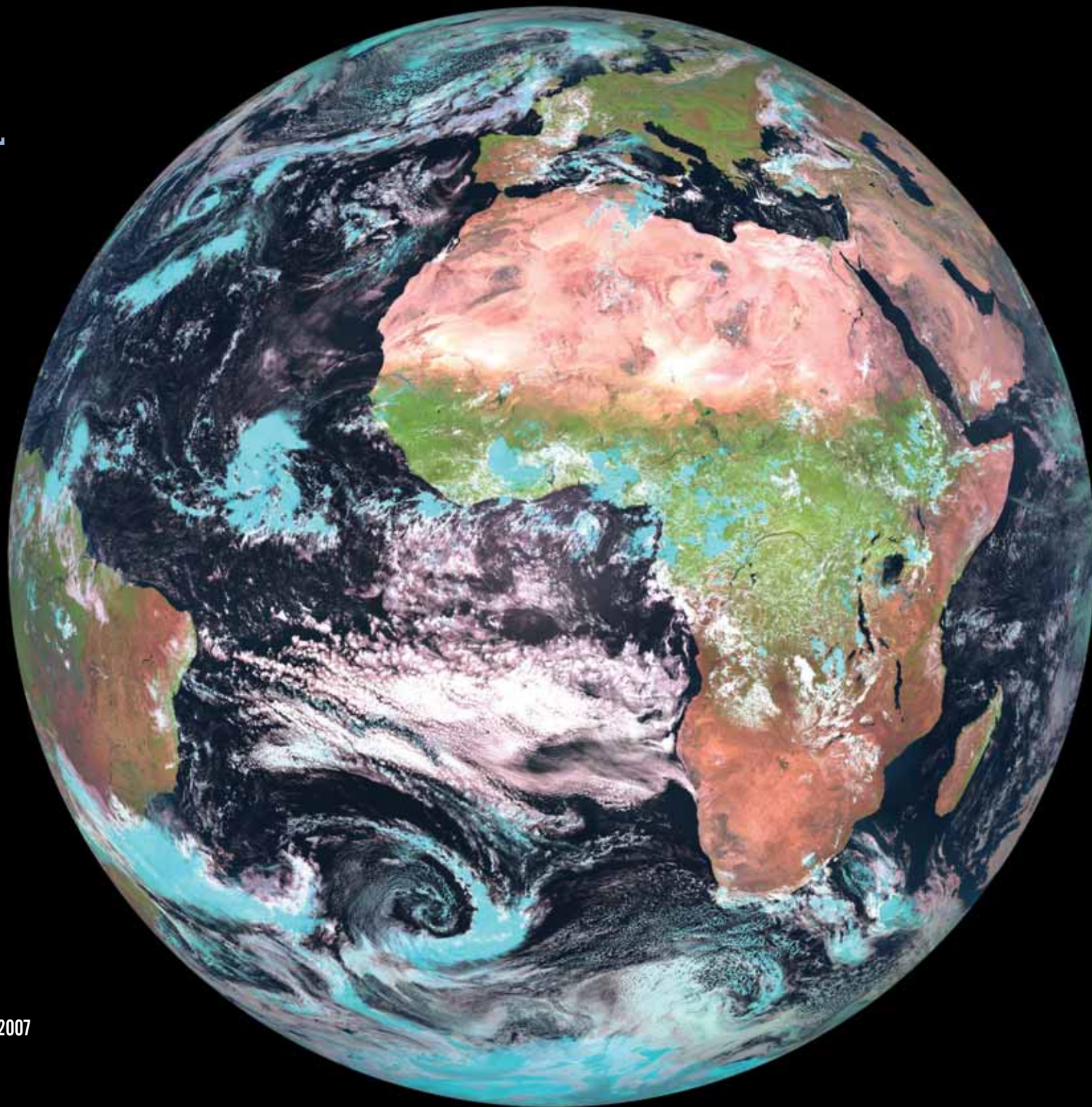
Ez adja a kép különlegességét. E pontból nézve az évnél pontosan két olyan pillanata van, amikor a teljes „fél-Földet” megvilágítja a Nap; és az pontosan a „hátnak mögül” süt. Nap-éj egyenlőségkor, délben fordul ez elő: más napokon valamelyik saroknál látnánk a szürkésfekete éjszakai árnyékot, más helyi időben nézve pedig vagy keleten vagy nyugaton. E képen nincs árnyék: csak a napsütötte felszínt látjuk mindenütt. Ugyanezen nap éjfélkor teljes lenne az árnyék, persze az a felvétel nem igazán lenne látványos...

Egy kis csalás azért becsúszott: ha jobban megnézzük, észre is vehetjük, hogy a felvétel nem a tavaszi, hanem az őszi nap-éj egyenlőség idején készült. A közepes északi szélességek, így Európa növénytakaró okozta szeptember végi zöld színe az árulkodó. Márciusban ekkor még csak épphogy ébrednek a természet – úgy, ahogy a képen Dél-Afrikában teszi, szinte zöld nyomok nélkül.

A felvétel nem valós színek kompozíciója: a csupasz talaj barna helyett inkább vöröses, míg a magas szintű felhők türkizkék színben látszanak.

SZÖVEG: TIMÁR GÁBOR–MOLNÁR GÁBOR

METEOSAT műhold, ELTE műholdvevő állomás, 2007. szeptember 23. © EUMETSAT, 2007



JEGES REJTÉLY

BOTRA TÁMASZKODVA, SZOKNYÁBAN, JEGES MÉLYSÉGBEN

FAGYLALTOT BÁRMELYIK ÉVSZAKBAN EHE-TÜNK. Legalábbis ma. Azért egy bő évszázada ez még problémásabb volt: hol van az a jég, amivel nyáron fagylalt készíthető? Az alpesi országokban persze kézenfekvő a megoldás: ott a gleccserek jege, abból mindig fedezhető a szükséglet. Ám itt, a Kárpát-medencében vagy a 19. század végén beinduló ipari jéggyárak jegére, vagy a téli vízjégre kellett hagyatkozni. Jéggyárak azonban csak a nagyobb városokban működtek, a télen begyűjtött vízjég vermekben történő tárolása pedig meglehetősen veszélyesnek számított. Így egy-egy vidéki nyári multságban, búcsúban igazán különlegességnek számított a fagylaltnyalás.

Ám az Alföld keleti peremén és az Erdélyi-medencében akkoriban a szokásosnál gyakrabban bukkantak föl a fagylaltárusok. A századforduló geográfusai jártak utána e rejtélynek. A jég útját kö-

vetve eljutottak a hegyi forrásterületre is. Ám itt ne kárpáti gleccserekre gondoljunk, s még csak ne is hóból tömörödött jégre! A napsugarak és a kirándulók elől is rejtőzködő jég a mészkőhegységek rossz szellőzésű, zsákszerű barlangjaiban lapult. Legnagyobb mennyiségben az Erdélyi-középhegyvidéken, a Bihar hideg üregeiben. Itt a becsöpögő olvadékvíz, a hólé és a hideg időszakok esői fagy-tak jéggé a téli hideg levegőt csapdába ejtő barlangokban. Évezredek csapadéka tárolódott így a nagyobb termek alján jég formájában.

A fagylaltárusok nyomában járva feltártult jegesbarlangok igazi kihívást jelentettek: nedves, hideg, csúszós helyszínek, amelyek formavilágukkal és különleges atmoszférájukkal vonzották a kor kalandvágyó turistáit. Ám a nagyobb jeges üregekbe korántsem volt egyszerű bejutni. Az egyik legküzdelmesebbnek a Porcika-jegesbarlang számított. (Ahogy ma is!)



„FENEKETLEN” MÉLYSÉG FÖLÖTT
A Porcika-jegesbarlang ürege majdnem a hegyhát tetején nyílik. Kintről igen nehéz lelátni az aljára, s ma a bejutás egyetlen módja a kötélén történő beereszkedés

LEGALUL, UGYANOTT
A barlang legalján, 70 méteres mélységben készült képpár. Ide csak úgy lehet lejutni, ha a belső nagy jégborítás mellett lefurakodunkereszkedünk a jégfalán. Ruzitska Béla képe különleges körülmények között születhetett... A fotóján látható jégalakzatok a szikla-repedésekből csepegő vizek megfagyásával keletkeznek, és méretük, formájuk évről évre átalakul (balra)





ÚTKÖZBEN

Lefelé tartva már jól látszik a nagy akna alján ülő jég tömeg. Vastagsága eléri a 15 métert, felszínére kintről fák, avar, talaj, kötörmelék és víz kerül (majd bele is fagy). Lent, a jég és a sziklafal találkozásánál húzódnó rés mentén még mélyebbre ereszkedhetünk, egészen a szikla-aljzatig – a 20. század eleji kalandozók nyomában

A bükkösben egy tágas, kerek szájú, 50 méteres függőleges falakkal a mélybe vezető akna nyílik. Egy toronyház pont beleférne. Az alján fehérség de-reng. Eredendően Porcika-hóakna volt a becsületes neve, s van is benne valamennyi mindig az előző telek havából, de az alján valójában 10-15 m vastag vízjég ül.

A Bihar-hegység turisztikai csodáit Czárán Gyula vezetésével építették ki, tették helyell-közzel járhatóvá több mint egy évszázada. 1905 nyarán Ruzitska Béla kolozsvári vegyészprofesszor a Porcika-barlangot célozta meg kirándulótársaságával. Nem extrém küldetésre vállalkoztak, csak túrázni indultak. A hölgyek például divatos kalapban, sokrétegű szoknyában ereszkedtek a mámorító mélységbe. Rejtély, hogy miként jutottak le a jégfelszínre. (És hogy jöttek onnan föl?) Czárán Gyula ugyan nagy létraépítető volt, de azért az itteni mélység és meredély alapján korántsem egyértelmű, hogy mi segítette (a gravitáción túl) jégközelbe a látogatókat. Ám nemcsak a jégfelszín érték el, hanem a barlangfal és a lenti jégkitöltés széle közötti résben még tovább ereszkedtek: egy keskeny jeges nyíláson át lemásztak a hatalmas jégtömb oldalán az üreg legaljára, a jégmentes aljzatú járatáráig. Egyesek nagy szoknyában, méretes kirándulóbottal. Ezt ma is megtehetjük, sőt a barlangfal mélyedéseivel alakzatai alapján a korabeli helyszínt is pontosan azonosíthatjuk, miközben rajtuk modern hágóvas van, beülőt hordunk, kötelet, ereszkedő- és mászógépeket használunk. Ezek nélkül esélytelen lenne mindez. És nem hagy nyugodni a kérdés: vajon hogyan jöttek le és mentek vissza – immár 70 méteres mélységből – a felszínre a függőleges, nagy akna fenekéről a századelő hétvégi kirándulói? Alighanem harc-edzettebbek és bevállalásabbak voltak napjaink átlagturistáinál, és valószínűleg létrarendszereket használhattak. De azzal sem lehetett gyerekjáték, főként, hogy néhány éve szembesülhettünk egy régi, néhány méteres, ám annál rozzantabb létramardvánnyal a jégtömb közelében.

Csak elismeréssel és az akkori turistikultúrára irigykedve gondolhatunk 20. század eleji, elszánt elődeinkre!

SZÖVEG ÉS KÉP: NAGY BALÁZS



Greenland No. 1 Special Edition

Méreték: xxs - xxl

Cikkszám: 08408

Ár: 94 990 Ft

Anyaga: G-1000 és G-1000 Eco



A *Greenland No. 1 Special Edition* kabát az örök klasszikus darabnak egy még különlegesebb változata *G-1000 Eco* anyagból! Tökéletes darab a tavaszi túrákhoz, nyári esti sétákhoz és az őszi barangolásokhoz. A *Fjällräven Greenland* kollekción egyedülálló kabátja, amely *G-1000 Eco* anyagból készül (újrahasznított poliészter és organikus pamut keveréke), mellkaszsébbel, patentokkal, kapucniával és bőr megerősítésekkel a kabátujjvégén és a kapucni karimáján.

Agnes Valtosai Áruház, 4400 Nyíregyháza
Agrár Hálózat Zrt., 4400 Nyíregyháza
BEO-PA Kft., 1122 Budapest, Valfélt-Hegyes
Gélt, 5520 Senghát, Duna Váltosbél,
1077 Budapest, Grán, 2030 Erd. Monostor,
Váltosbél, 9700 Szentbenedek, Hargita Jég Váltosbél,
0800 Hódmezővásárhely, Jég Rajta Váltosbél, 9200
Ménestanyasbél, Moson, 2040 Budaörs, 1134
Budapest, Memento Túrásbél, 3530 Miskolc,
Nemsi Túrásbél, 3525 Miskolc, Overland
Busscamp, 1062 Budapest, Szentlőrinc Árt,
0900 Baja, Tringerson, 1072 Budapest,
Tiszert Túrásbél, 1114 Budapest



AZ IGAZI OUTDOOR ÉLET KEZDETE



Az 1960-as években az outdoor túraruházat közel sem volt annyit funkcionális, mint napjainkban. Az 1966-os *grönlandi expedíció* azonban fordulatot hozott! Az expedícióban részt vevő hegymászók mélyreható beszélgetéseket, elemzéseket folytattak a *Fjällräven* cég alapítójával, *Åke Nordinnal*, ő pedig az elképzeléseik alapján megvarrta azt a kabátot, amely fordulatot hozott a svéd outdoor ruházatban.

Az 1968-ban piacra kerülő *Greenland kabát* egyszerre volt kényelmes, strapabíró, szinte négy évszakra keresztül hordható, gyorsan száradó, igen praktikus felsőruházati termék – mindent tudott, amit a korábbi, pamutból készülő túraruháztal addig nem. Azonnali siker lett, először a hegymászók, túrázók között, nem sokkal később aztán egyre szélesebb körben fedezték fel a kabát előnyeit. A *Greenland kollekción* több kabátot és nadrágot is magába foglal, ezek kivétel nélkül a hihetetlenül strapabíró,

szélálló, saját fejlesztésű *G-1000* anyagból készülnek. Ez a sűrű szövésű pamut és poliészter keverékellenáll az időjárás viszontagságainak, mi több, *Greenland* viasszal szabályozható.



A *Greenland* kollekción darabjait a következő helyen nézheted meg:
www.fjallraven.hu



FULANI PÁSZTOROK KÖZÖTT

ÖNURALOM, BÁTORSÁG, TISZTELET

⊕ SZÖVEG: RÉPÁSY ZSOLT–BÉRES JUDIT, KÉP: RÉPÁSY ZSOLT

„Aznap hatalmas esőzés volt, mintha megnyílt volna az ég. A bőséges esővel együtt pedig én is lepottyantam anyám kunyhójába. Hát így kerültem erre a világra – mondja szelíden egy titokzatos mosoly kíséretében. – Az én fiam pedig, aki a második feleségemtől idén nyáron született, úgy fogant, hogy amikor az asszony vízért ment a patakhoz, véletlenül egy halat is kimerített a vízzel együtt. Amikor a nő éjszaka arra ébredt, hogy megszomjazott, ivott a kancsóból, de véletlenül a halat is lenyelte. A halacska aztán növésnek indult a pocakjában, majd pár hónap múlva »embergyerek« formájában jött a világra.” Mindezt Malam Garba meséli – s mintha csak a gyermekeinek magyarázna

Pulaaku és az iszlám

Nem sokat gondolkodtam, amikor fölmerült, hogy lenne-e kedvem ellátogatni egy kis fulani faluba, „bush fulanikhoz”, vagyis a településektől távolabb, a természetben élő csoporthoz.

A fulanik a világ egyik legnagyobb lélekszámú nomád állattartó népe, akik hagyományosan a zöld legelőterületeket követve vándorolnak marhacsordáikkal. Nyugat-Afrika számos országában jelen vannak, s minden szempontból rendkívül sokszínűek. Élnek a szabadban, vannak köztük vándorló, nomád csoportok, de fálvakban élők és városban letelepedettek is. A közös vonások közé tartozik a ful-

fulde nyelv, illetve a „Pulaaku”. Az az eszmerendszer, amely ősidőktől fogva meghatározza életüket, gondolkodásukat. Ez foglalja össze a számukra lényeges értékeket, amelyek közül a legfontosabbak a mértékletesség, az őszinteség, az önuralom, a türelem, a fegyelem, a bátorság, a szorgalom és mások (akár az ellenség) tisztelete. Felfogható egyfajta fulani etikai kódexnek is. Könnyen legyinthetnénk erre, és kérdezhetnénk, hogy ebben ugyan mi a különleges. Talán az, hogy a modern, „nyugati” emberrel ellentétben ezeket az értékeket komolyan is veszik. Ám mielőtt azt gondolnánk, hogy már-már szinte „szent

emberek”, azért ott feszül egy sajátos jellemvonás: a megbocsátás hiánya. Egy sérelemre akár évek, évtizedek múlva is emlékeznek, és amikor eljön a megfelelő idő, elégtételt is vesznek.

Az iszlámra áttérő afrikai népcsoportok közül ők vették fel elsőként az „igaz hitet”, sőt Nyugat-Afrikában ők is terjesztették el. A településektől távolabb élő fulanik csak pénteken mennek a mecsetbe, egyébként ott imádkoznak, ahol éppen vannak. Megjelenésük sem szigorú iszlámfelfogásról árulkodik: a nők például sohasem takarják el kendővel az arcukat, hiszen ott (is) tradicionális törzsi tetoválá-

sokat viselnek. A lányok pedig tinédzserkoruktól festik szemüket-ajkukat, gyakorlatilag sminkelnek. Ennek persze jelentése van: elárulhatja például a lány családi állapotát is.

Kifejezetten szervezettek. Legutóbb 2013 nyarán fordult elő, hogy fegyvert ragadtak Nasarawa államban. Véres összecsapásokra került sor a helyi farmerekkel a legelőterületek körüli viták miatt, a fulanik ugyanis rendszeresen ráhajtották állataikat a gazdák földjeire, amit azok természetesen nem néztek jó szemmel.



FULANI PÁSZTORFIÚ

Egész fiatal kortól besegítenek az állatok őrésébe, hiszen ez a fő tulajdon, a megélhetés elsődleges forrása

A SZAVANNÁN

Malam Garba gyermekei társaságában





Ami ehető – és ami nem

Malam Garba vezetésével egy „bush” fulani településre igyekszünk Kadunától mintegy 50 km-re, Kajuru szomszédságában. (A malam szó eredetileg tanult embert jelent, olyasvalakit, aki ismeri és tanulmányozta a Koránt. Manapság azonban már széles körben használják középkorú és idősebb férfiak megszólítására is.) A falu gyakorlatilag egy nagyobb család lakhelye: 5-10 vályogház és néhány gazdasági épület alkotja, s feltűnően rendezett és tiszta. Ám ez nem valamiféle kirakat-állapot, nem a látogatóknak szól. A házak körül kisebb konyhakertek gyönyörködtetik a szemet erős paprikával, okrával, kissé távolabb pedig durha-kölest, a házak környékén fekvő földeken kukoricát termesztenek.

Mindennapi étük a „fura da nono”, ami egyfajta házi kölesgolyó, joghurttal. A kölest meghántolják, szitával szétválasztják a magot a héjtól, majd a ma-

gokat mozsárban összezúzzák, vízzel és gyömbérrel vegyítve. Amikor már eléggé összeállt, kis golyókat (ezeket hívják „fura”-nak) formáznak, majd pár percig forró vízben főzik. A gyömbér eleve kicsit csípős ízt kölcsönöz, de néha szárított chiliben is meghempergetik, biztos, ami biztos. A legtöbb forró égövi néphez hasonlóan a fertőtlenítő hatás miatt is kedvelik a csípős ételeket. A kész kölesgolyókat cukrozott joghurttal (ez a „nono”) fogyasztják. Amikor reggel legeltetni viszik az állatokat, otthon esznek, majd amint sötétedés után hazértek, akkor újra. Napközben csak vizet isznak a patakból, ahonnan az állataik is. Ez az oka, hogy semmi mást nem látunk náluk, csak a hosszú botjukat. A fulanik számára – mint oly sok állattartó és nomád nép esetében – a vagyont a szarvasmarha jelenti – jellemzően a púpos marha, a zebu. A pásztorfiúk a napfelkeltét követően hajtják ki az állatokat a bozótos legelőterületre, és csak esteledéskor térnek vissza. A fulanik a marhák közül csak kivételes, jelentős alkalmakkor vágnak le egyet-egyét. Fiúgyermek születésekor ma inkább egy kost, leány világrajövelekor kecskét, ikrek esetén azonban marhát vágnak az új jövevények tiszteletére. (Ám mivel érzelmileg is kötődnek saját jószágaikhoz, inkább az állatvásáron szerzik be az áldozatokat.)

TÚZÓ NAPON

Fiatal fulani kislány, fején kis tálkában a reggelije

SZIGETHEGY

Kis fulani falu bújik meg a trópusi mállás által lekerekített gránit szigethegy lábánál Kajuru és Kaduna között



Családi szálak

Uralkodó a többnejűség, a családfő mellett általában két feleség, valamint feleségenként 5-10 gyerek alkotja a családot. A lányok jellemzően 13-15 éves korukban mennek férjhez, és az esküvőt követő két évben a szülői házban maradnak, csak ezután költöznek át a férj falujába. A szülői elrendezettségű házasságok világa már a múlté, de az első bemutatást továbbra is ők szervezik meg. Esküvőkor mindenki összejön a környező településekről, a fejre helyezett calabashban – lo-

pótökből készült edényekben –, ajándékokat hozva. Ez a teherzállítás legelterjedtebb és legpraktikusabb módja, hiszen így mindkét kezük szabadon marad.

Am maga a menyasszonydíj ma már nem az állattartó népek körében megszokott módon, marhában vagy egyéb jószágban fizetendő, hanem egyszerűen pénzben: az így bejött 50-100 ezer forintnyi összeg a stafirungra megy el. Vagyis, mire a lány a férjével a 2 év letelte után elköltözik, addigra a lányos

apa jól bevásárol, hogy sarja ne üres kézzel menjen az új lakhelyre.

Patriarchális társadalomban élnek, amit jól tükröz, hogy ha bármi történik (például válás, vagy valamelyik szülő halála), a gyerek az apai házhoz kerül. Ha a férfi küldi el a nőt, akkor csak az útiköltséget kell kifizetnie, hogy volt párja hazajuthasson a falujába. Amennyiben a nő bontja fel a házasságot, úgy vissza kell fizetnie a meny-

asszonypénzt az „inflációt követő jelen értéken számolva”.

Bár sok az iskolázott gyerek, a bozótosban élő felnőttek gyakran írástudatlanok. Ha megkérdezzük egy fulanit, hogy hány gyermeke van, nem biztos, hogy konkrét választ kapunk. A „nem tudom”-tól a minden alkalommal más számig bármi előfordulhat. Am, ha a gyermekek neveit kérdezzük, már könnyedén kikalkulálhatjuk a helyes számot.



VEZETŐI PORTRÉ

Malam Garba, a falu elöljárója

ÁRNYÉKBAN A GYEREKSEREG

Malam Garba gyermekei egy jellegzetesen rakott vályogház falánál



VÁLYOG ÉS GRÁNIT,
ÁRNYÉK ÉS HŐSÉG

A tikkasztó, kora délutáni hőségben
az árnyékban a legjobb. De erre felé
még ott is könnyen 40 °C fölé
kúszik a hőmérséklet

A furfangos nyúl

A természetközeli népek tanmeséi szinte mindig jól jelzik világszemléletüket – e pásztornépnél az igen értékes éleseszűséget, furfangot. Garbától is szeretnék egyet hallani, ám ez korántsem egyszerű. Még nincs „mesemondó-korban”. Úgy tartják ugyanis, hogy egy férfi akkor lép e becses életszakaszba, amikor az unokáinak is gyermeke születik, azaz

dédnagyapapa lesz. Tovább nehezíti az ügyet, hogy Garba elárulja, édesanyja sohasem mesélt neki. Miért? Nos, az elsőszülött fiú (pl. Malam Garba) itt különleges megbecsülésnek örvend. Ami a mi foglalmaink szerint egyfajta hátrányos megkülönböztetést jelent: mivel később az elsőszülött lesz a család feje, ezért már gyerekkorukban sem igazán

MUSZLIM VIDÉKEN

Fulani édesanya legkisebb gyermekével.

A fulani családokban nem ritka a 6-7 gyermek, s ebben szerepet játszik a többnejűség is

kezelik őket gyerekként. Ezért mesét sem mond nekik az anyjuk – ellentétben a többi gyerekkel. És mindez még a nevekben is megmutatkozik: így például Garba édesanyja sem Mama Garba, hanem Mama Kaduna (azaz a másodszülött fiú, Kaduna édesanyja), Garbát pedig családon belül Malam Kaduna bátyjának hívják...



HAZAFELÉ

Malam Garba, úton a falujába. A klasszikus marhatartással hasznosított, száraz szavanna bozótosainak egyhangúságát látványos gránitdómok törik meg



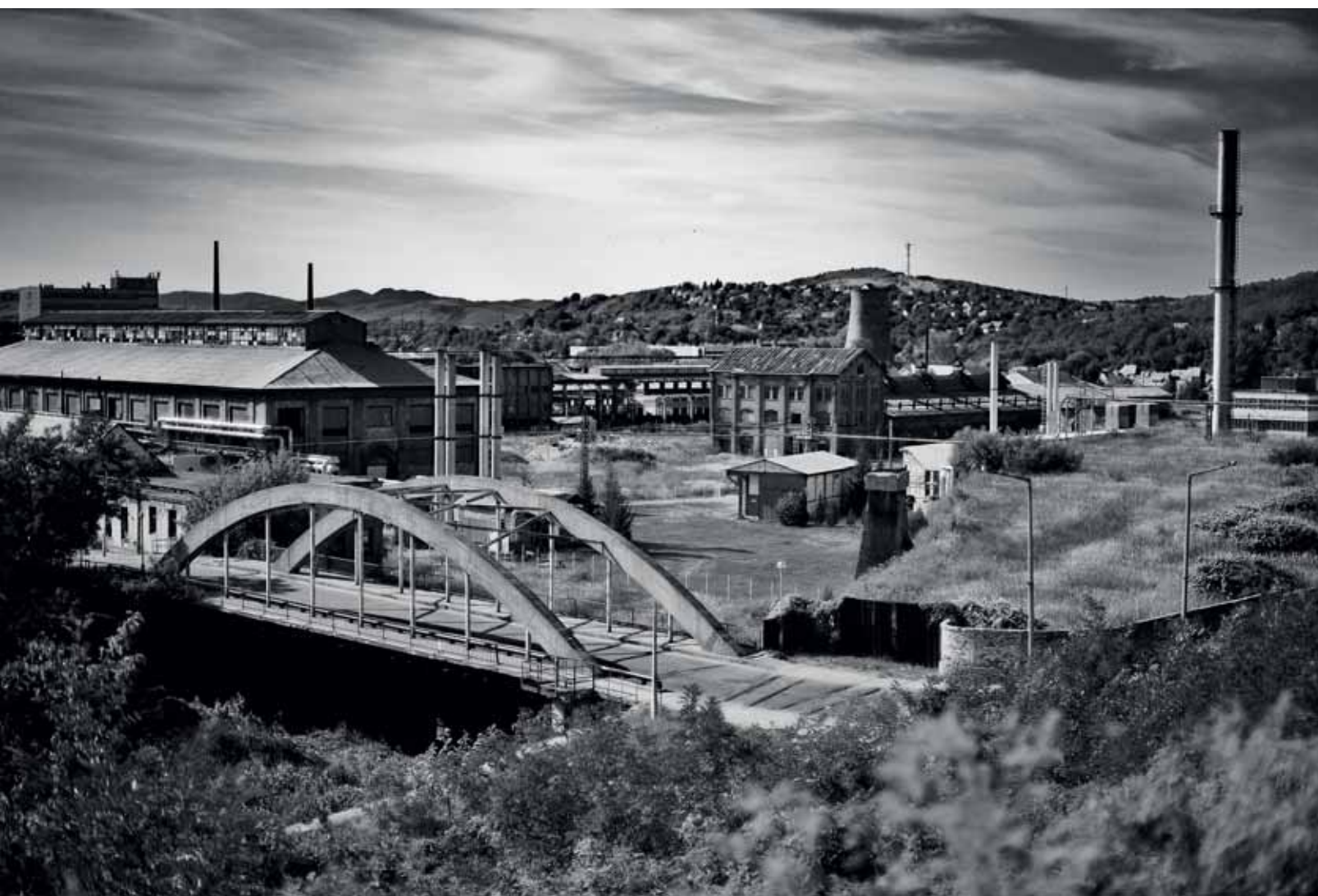
Végül azért belekezd a hiénáról és a nyúlról szóló mesébe:

„A nyúl kicsi, ámde igen okos és ravasz állat, míg a hiéna buta és kapzsi teremtmény. Egyszer a hiénának kölykei születtek, akik a földbe ásott lyukban nevelkedtek. A nyúl kifigyelte, ahogy a hiénamama minden áldott nap ennivalót vitt a kölyköknek. Egyszer aztán gondolt egyet, és bebújt a hiénakölykök közé. Attól a naptól kezdve mindig a nyúléi lettek a legjobb falatok. Csodálkozott is a hiéna, hogy a kölykök soványak és nem cseperednek. Kérdezte őket, hogy mi a bajuk, tán betegek? – Valaki lakik velünk a lyukban, és mindig megeszi előlünk az ennivalót – válaszolták. – Gyere ki, bárki is vagy! – mondta mérgesen a hiénamama. – Rendben, de segíts kímásznom! Fogd meg a szandáloamat, és húzz ki! A hiéna megfogta a nyúl fülét, gondolván, hogy a szandált fogja, és kirántotta a nyulat, az meg bántódás nélkül gyorsan elszaladt. Így járt túl a nyúl a hiéna eszén.” ⊕

ÓZDI FOHÁSZ

⊕ SZÖVEG: KUKELY GYÖRGY, KÉP: KÁLLÓ PÉTER

A Sóhajok hídjánál két, csillogó barna szemű kisser rúgja a bőrt. Arról álmodoznak, hogy egyszer talán ők is a helyi csapatban, a Flamengóban játszhatnak, mint egykor Romario és Ronaldinho. Hajdanán talán ők is így kezdték... A vízparton műemlék házak sorakoznak, az utcákon nagy a nyüzsgés. Napfényes, szeptemberi délután, „mediterrán” Velence-nap. De ez valahogy más...



A kolónia

A 20. század első évtizedeiben Ózd Magyarország egyik leggyorsabban fejlődő települése volt: a vas és acél városa virágkorát élte, sorban épültek a lakótelepek, ahogy akkor mondták: kolóniák. A lakásokban villany, víz, csatorna – sokak ábrándja volt ez akkoriban. Egy házban kettő vagy négy család lakott, mindenki jól szituált, megbecsült gyári ember.

Mára azonban sok minden megváltozott. A 80-as években épült, modern ózdi panellakások csábítóbbak voltak a hatvanéves házaknál, így sokan itthagyták a kolóniát. Helyükre olyan családok jöttek, akik korábban komfort nélküli lakásokban laktak. Már a rendszerváltás előtt elkezdődött a telep leépülése, társadalmának teljes kicserélődése. A lakások nagy része ma is bérlakás, de a rendbetételt éppen az nehezíti, hogy egy-egy házban egyaránt van önkormányzati és magántulajdon is, s nem lehet csak

MÁR ELSŐ ALKALOMMAL IS MEGLEPŐEN KEDVESEN FOGADTAK A HELYIEK. A bácsi mindenre emlékezett a letűnt időkből. Második ottjártamkor már csak az emlékei maradtak utána...



Ma már ritkán önti el a házakat a víz, de régebben még ez is elő-előfordult. Velence-telep a Hangony partján épült, az Uraj-patak betorkollásánál. A Drótoshegy lábánál szép, egységes stílusú lakónegyed, ma úgy mondanánk, lakópark. 90 éve, a város virágkorában épült a negyvennyolc kétszintes, manzárdtetős lakóház, négy sorban, a házak körül virágoskerttel. Igazán kellemes lakóhelyi környezet. Volt... Ma egy lakásért legfeljebb 1-2 millió forintot adnak – ha ugyanez a hasonló stílusú és korú otthon a budapesti Wekerle-telepen lenne, közel tízszeres lenne a szorzó. De ez Ózd, az Oxi géngyár hűtőtornyának árnyékában, a Vasgyár tőszomszédságában. Egykor az üzem középvezetői laktak itt, ma már azonban nem elit környék. Pedig a gyárkémények már rég nem füstölnek, még itt, a város közepén is friss a levegő. Közel a vasútállomás, a városba vezető főút is itt megy, ez a belváros kapuja. Mégis...

A VALAHA VIRÁGKORÁT ÉLŐ ÓZDI GYÁR MÁRA ÜRESEN TÁTONG
Az utcák hétköznap is csendesek, pedig – a helyiek elmesélése szerint – régen tömött sorokban hömpölyögtek az emberek, le-föl furikáztak az autók

Ma egy lakásért legfeljebb 1-2 millió forintot adnak – ha ugyanez a hasonló stílusú és korú otthon a budapesti Wekerle-telepen lenne, közel tízszeres lenne a szorzó.

a felét felújítani. Pedig a telep házai 2005 óta védeltséget élveznek! Legalább hétszáz lakat a kolónián, itt-ott kitűnik egy-egy rendbe rakott épület, de a többség elakott. Némelyik állapota borzasztó, az utóbbi húsz évben minden mozdíthatót kiemelték, eltűntek, vagy leadták a MÉH-telepen. Néhol a falakat is megbontották, több ház életveszélyes és lakhatatlan, az udvart felverte a gaz.

Ma a kolóniát döntően cigányok lakják. Nem rózsás a helyzet, hatalmas a szegénység, nincs munka, ugyanakkor az alkoholizmus, a drog széleskörűen elterjedt.

Az elmúlt években egymás után indultak az állami programok: egyik eredményként szolgáltatóház épült, mely közösségfejlesztő programlehetőségeket kínál a fiataloknak; a kiskertprogram keretében vetőmagot adnak, és megtaníjták a helyieknek, hogy tudják magukat ellátni alapvető zöldségekkel, növényekkel; a férfiaknak építőipari képzéseket tartanak, hogy kőművesként, burkolóként vagy festőként dolgozhassanak, s ezt már itt, a szociális

A 80-as években épült, modern ózdi panellakások csábítóbbak voltak a hatvanéves házaknál, így sokan itthagyták a kolóniát.

bérlakások felújításánál ki is próbálhatják. Apró eszközök egy jobb világ felé, de meddig tart a lelkesedés, lesz-e elég kitartás az itt lakókban?

„Acélváros, nehéz, szürke nappalok”

E sor már foglalt, ez épp az egykori P. Mobil Miskolcra íródott számának része az 1970–80-as évek fordulójáról. S mi maradt Ózdnak?

*„E roppant széles világon, amerre csak eljut a hír:
Rityeg-rottyog a kohó, izzanak az ércék,
A kohászok nótájától zengenek a bércek.
Zúzzad az ércet, nemesítsd a fémeket
Kell ez a honnak, te derék kohász!”*

A Kaszinóban deres halántékú, büszke kohómérnökök szájából ércesen szállnak a kohászhimnusz sorai. Százötven éven át minden ózdi gyermek fújta e szavakat. Mára egy letűnt kor dallama, elmúlt a virágkor, minden megváltozott. Generációk nőttek fel, akiknek a vas ma már mindössze pillanatnyi bevételforrás a fennmaradás érdekében. Persze Ózdon a talaj „vastartalma” igen magas: másfél évszázad kincsét és selejtjét rejtjé még ma is, van honnan „bányászni”.



Kevés olyan település van Magyarországon, melynek neve szinte önálló életre kelt, köznévvé vagy sajátos jelzővé vált volna.

Kevés olyan település van Magyarországon, melynek neve szinte önálló életre kelt, köznévvé vagy sajátos jelzővé vált volna. A nagyvilágban ez gyakran a sikerrel, a hősi emlékezet részévé válással egyenértékű, lett légyen az akár vérzivataros háborúk legfényesebb csatájaként elért dicsőség, vagy netán a gasztronómia vagy a borászat területén alkotott remek révén szerzett rang. Ilyen ez a borsodi város is: neve hallatán mindenki asszociál valamire, a város egyfajta viszonyítási pontnak is tekinthető Magyarország mentális térképén. De – őszintén – ugyan ki szeretne ózdi lenni?

Ózd hallatán a legritkább esetben említenek pozitív fogalmakat: munkanélküliség, nyomor, leépülés, mélyszegénység, kisebbségi problémák, bűnözés – ez az, amivel a ma embere összekapcsolja a várost. Pedig a történet nem így indult...



A VÁROSON KÍVÜL ESŐ HÉTES-TELEPRE TARTVA A RÉGI, ROZSDÁS FELÜLJÁRÓ SZILUETTJE SZEGÉLYEZI AZ UTAT
A valaha szebb időket is megélt házak romosak, hidegek. Egyre több áll üresen. Mind többen laknak egyre szűkebb helyen. Már csak a gyermekek szemében van mosoly és remény



Dicsőséges másfél évszázad

Ózd térségében már évszázadokkal ezelőtt felismerték, hogy a környékbeli erdős hegyekben könnyen kibányászható vasérc rejtőzik. A vasgyártás már a középkorban virágzott, a Rákóczi-szabadságharc idején a Gömöri-térség volt az ország fő vasgyártó központja. Az igazi lökést azonban az ipari forradalom hozta meg. Az új technika, a szén-gáztüzelés és a gőzgép alkalmazása arra készítette a felvidéki vasgyártókat, hogy a szénbányák mellé telepítsék át a vasfinomítást és a hengerlést.

1847-ben Ózdon, a Hangony-patak völgyében felfedezett hatalmas széntelepek mellé épített új gyárat a Gömöri Vasművelő Egyesület, mely elsősorban a nagyarányban meginduló vasútépítkezések sínigényét kívánta kielégíteni. 1881-ben, a salgótarjáni vasművel fuzionálva jött létre aztán a „Rima”, a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Rt., mely a boldog békeidők egyik leghatalmasabb vállalatává nőtte ki magát (acélgyártásunk majdnem felét adta egymaga). A gazdasági konjunktúra idején az ország roppant mennyiségben szívta fel a vas- és acéltermékeket, diktáltak az óriási infrastruktúrafejlesztések.

Már Trianon előtt is Ózd volt Magyarország egyik legfontosabb kohászati központja, egymás után nőtték ki a nagyolvasztók, acélgyárak, hengerművek. Virágzott a város.

**UGYANOLYANOK,
MINT MÁS GYEREKEK**
Vágyakkal, célokkal,
mosolygással.
Ők is csak játszani
akarnak...

A 80-as években a gyárban négy nagyolvasztó és kilenc martinkemence működött. Az acélgyári kilenc nagy kémény a város jelképévé vált.

... De belőlük hamarabb kikoptatja az élet, a környezet. Nem tehetnek semmiről. Ózdra születtek, és próbálnak gyerekek maradni

Már Trianon előtt is Ózd volt Magyarország egyik legfontosabb kohászati központja, egymás után nőtték ki a nagyolvasztók, acélgyárak, hengerművek. Virágzott a város. A gyár körül és a környékbeli völgyekben sorra épültek a bányász- és kohászkolóniák, a munkalehetőségek vonzották a fiatalokat. A gyár templomot, kórházat, iskolákat, könyvtárat, kaszinót, sportpályákat épített. Trianon után aztán egyértelműen Ózd lett a hazai tömb-acélgyártás központja, s a település lakosságszáma két évtized alatt megduplázódott, a II. világháború hajnalán elérte a húszezret.

A háború után új fejezet kezdődött Ózd életében. Az ekkor már a térség egyértelmű gazdasági központjaként prosperáló települést 1949-ben várossá nyilvánították, így közigazgatási szerepe is erősödött. Az államosítás után létrejött Ózdi Kohászati Üzemekben ekkor már 10 ezren dolgoztak, s a bánya is több ezer családnak nyújtott megélhetést. A fejlődés pedig tovább gyorsult, 1953-ban a gyár foglalkoztatottjainak száma már elérte a 14 ezret. Ózd a szocialista ipar fellegvára, a borsodi ipari körzet zászlóshajója volt. A szovjet ércre és koksza váltó termelés alig bírta



ellátni a növekvő igényeket, de folyamatosan nőtt a kapacitás, a 70-es években a gyár már évente több mint 1 millió tonna acélt állított elő. A 80-as években a gyárban négy nagyolvasztó és kilenc martinkemence működött. Az acélgyári kilenc nagy kémény a város jelképévé vált.

A város népessége 30 éve megközelítette az 50 ezer főt, de a térségben gyakorlatilag minden családot az acélgyártás és a szénbánya étetett. Bár a női munkaerő kihasználására könnyűipari és elektronikai üzemek is épültek, de azok nem töltöttek be jelentős szerepet: az iparban foglalkoztatottak 90%-a a bányászatban és a kohászatban, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó szolgáltatóágazatokban dolgozott. Nem volt más, ekkora méretű város Magyarországon – még Dunaújváros sem –, amely ennyire egy lábbon állt volna!

A végjáték

Ekkor már látványosan jelentkeztek a válságjelek, melyek az „egy gyár, egy város” elv miatt alapjaiban fenyegették az egész település létét. Noha a szocializmus éveiben Ózdon is történtek fejlesztések, de az alapvető kohászati technológia egyre elavultabbá vált. Nyugat-Európában már rég bezárták a Siemens–Martin-kemencék többségét, miközben nálunk az 1960–70-es években még óriási befektetéssel „korszerűsítették” a több mint fél évszázados technológiát, tudomást sem véve annak csökkenő versenyképességéről. Az 1980-as évek közepén ennek következményei már üzemi veszteségeként is jelentkeztek. Ráadásul a kohászat mellett a szénbányászat is a végét járta, roskadozni kezdett az egész felépítmény. A bányák bezárását már a rendszerváltás előtt elkezdték, de az akkori politikai vezetés úgy döntött: a kohászatot mindenáron meg kell tartani! Öntötték az állami pénzt a gyár megmentésére, de ezek feneketlen zsákba hullottak, a fejlesztésekre alig jutott, csak idő kérdése volt a vég.

A rendszerváltás a legkiszolgáltatottabb helyzetben érte Ózdot. A KGST megszűnésével a keleti, majd az importliberalizáció miatt a hazai piacok elvesztése sokk-

Nyugat-Európában már rég bezárták a Siemens–Martin-kemencék többségét, miközben nálunk az 1960–70-es években még óriási befektetéssel „korszerűsítették” a több mint fél évszázados technológiát...

A 90-es évek első felében az állam többször is súlyos milliárdokkal próbálta életben tartani a termelést, hiszen az ekkor már több mint 40%-os, masszív munkanélküliséggel küzdő város az újabb munkahelyek felszámolásával katasztrofális helyzetbe került volna.

Ám a korszerűtlen technológia borús jövőt vetített előre, csak ideig-óráig hatottak a tőkeinjekciók. Sorra mentek tönkre a nagyvállalat romjain létrejött utódcégek is, csupán az egyetlen modernebb üzem, a város határában épült centeri telephelyen lévő Rúd- és Dróthengermű maradt meg. 1992-ben, a Gömöri Vasművelő Egyesület létrejöttének 145. évfordulóján, Ózdon megszűnt a nyersvas- és acélgártás is.

szerű összeomláshoz vezetett. A monokultúra miatt az egész város és vonzáskörzete mély depresszióba süllyedt.

A bányák végleg bezártak, a kohászati üzemek darabokra hullottak, megkezdődött a privatizáció. De hiába jöttek sorra a kérők, szerencselovagok, németek, oroszok, szlovákok vagy magyarok, se a külföldi, se a hazai tőkebevonás nem hozott eredményt. A 90-es évek első felében az állam többször is súlyos milliárdokkal próbálta életben tartani a termelést, hiszen az ekkor már több mint 40%-os, masszív munkanélküliséggel küzdő város az újabb munkahelyek felszámolásával katasztrofális helyzetbe került volna.



ÓZDON, 2013. NOVEMBER ELEJÉN INDULT EL A „MUNKA + TANULÁS” NEVET VISELŐ PROGRAM, ami országos szinten is mintafolyamatként szolgál. Ennek keretében megújulhatnak az örökségvédelem alatt álló, egykor jobb napokat látott, ám mára teljesen lepusztult velencei-telepi önkormányzati hérlakások

A JOJÓT EREDETILEG STRESSZOLDÁSRA TALÁLTÁK KI

Itt a remény és a szabadság jelképe.
Háttérben üresen álló üzemépületek





TESTÜK EGY GYERMEKÉ,
de szemük már egy felnőtté,
nélkülözést tükrözve

A KÜLSŐ KEMÉNY,
de nem
érzelemmentes



Rozsdaövezet

A 90-es években a város és társadalma gyorsulva csúszott lefelé a lejtőn. Munka nem volt, a jövő kilátástalanná vált. Aki tudott, elmenekült, a rendszerváltás idején még 43 ezres város népessége ma már nem éri el a 35 ezret. De a legtöbb ember számára nem volt kiút. Az ingatlanárak sem tették lehetővé, hogy ózdi házukért vagy lakásukért az ország szerencsésebb részében valamilyen lakható otthont találjanak.

A városban foglalkoztatási társaságok jöttek létre, melyek ideig-óráig mentőövet tudtak nyújtani a nehéz helyzetbe kerülteknek, de ezeknek is inkább negatív hatásai voltak. A helyieket intézményesen szoktatta le a munkáról, hiszen dacára, hogy nem dolgoztak, mégis bérük 80%-ának megfelelő összeget kaptak. Így inkább munkanélküli-segélyen, -járaadékon éltek, mint alig több pénzért munkát vállaltak volna. Gyakorlatilag egy teljes generáció nőtt fel Ózdon anélkül, hogy valaha is rendelkezett volna tartós munkaviszonnyal! A város fejlesztési stratégiája is megfogalmazza, hogy: „... fenyegető az inaktivitás normává rögzülésének veszélye”.

A 90-es években Ózd egyáltalán nem volt vonzó a befektetők számára, a város nem tudott olyan feltételeket kínálni, mely jelentős cégeket csábított volna. A dombok ölelésében fekvő település közúton és vasúton is nehezen érhető el, lakosai egyoldalúan képzettek, ugyanakkor rengeteg a szakképzetlen munkaerő. Sőt még vonzó városi környezetet sem tud kínálni, rossz a közbiztonság, a városkép pedig...

***A város fejlesztési stratégiája is megfogalmazza, hogy:
„... fenyegető az inaktivitás normává rögzülésének veszélye”.***

A fiatal, képzettebb rétegek elvándorlásával a város a fejlődésének belső potenciálját veszti el.

A fiatal, képzettebb rétegek elvándorlásával a város a fejlődésének belső potenciálját veszti el. Bár az ezredforduló környékén – állami támogatással – egy-két külföldi cég megjelent a városban, de ezek önmagukban nem tudtak teljes, megnyugtató megoldást nyújtani az ózdi foglalkoztatási problémákra. A város határában újraindult az acélgyártás, mely néhány száz fő számára tud ugyan munkahelyet kínálni, de a válság ennek helyzetét is kedvezőtlenül érintette az elmúlt években. A megjelent két külföldi elektrotechnikai üzem 1-2 ezer női munkaerőt foglalkoztat, sok családban a nőket téve így családfenntartókká.

Ózd még mindig igyekszik egykori alapjain boldogulni. A város közepén fekvő gyár épületeinek egy részét már lebontották, s oda várják a befektetőket. A néhány megmaradt kis- és középvállalat összesen néhány száz alkalmazottal, nyögvenyelősen működget, de a gyár romjain létrehozott barnamezős ipari park ezzel együtt sem vált vonzóvá a beruházók számára.

20 év szünet után megkezdődött a korábbi veszteséges termelés miatt bezárt szénbányák újraindításának előkészítése, ugyanis folyamatosan nő a szén iránti kereslet. Hiába épült ki a gázhálózat, a földgáz ára az ózdi családok nagy részének megfizethetetlen. A bánya talán néhány tucat ember számára megélhetést fog nyújtani, ez is valami, bár az alapvető ózdi foglalkoztatási problémákat nem oldja meg.

Völgylakók

Ózd Magyarország egyik legkülönlegesebb szerkezetű városa, ahol a dombok közti völgyben, a város főterének helyén egy óriási vaskohászati kombinát telephelye terül el 70 hektáron. Ezt veszik körbe a kolóniák, melyek egykor a társadalmi csoportok szerinti rétegződést is jelezték, és valamelyest függőleges övezetességet is mutattak.

A gyár melletti lapos, sokszor vizenyős területen éltek a munkások (például a Rendetlen Kolónián), a hegyen fölfelé pedig az egyre magasabb státuszúak. Kis-Amerikában a szakmunkások, a nagy-amerikai tisztisor többszobás viláiban pedig a tisztviselők, az igazgatók. Egyesek kasztrendszernek mondták ezt az elkülönülést. A szomszédos dombok között kígyózó völgyekben is kolóniák sorakoztak, általában itt épültek a legalacsonyabb színvonalú házak, és napjainkra jellemzően itt alakultak ki az ún. szegregátumok is.

Ózdon 16 szegregátumban hétezeren élnek. Velence-telep az egyik, de lehetne még sorolni: Bánszállás, Hétes, Somsály, Sajóvárkony és a többi. E városrészekben nagyon alacsony a rendszeres munkajövedelemmel rendelkezők aránya, miközben az óvodák tömve vannak: éveken belül további ezrek jelennek meg reménytelenül

Ózd Magyarország egyik legkülönlegesebb szerkezetű városa, ahol a dombok közti völgyben, a város főterének helyén egy óriási vaskohászati kombinát telephelye terül el 70 hektáron.

Ózdon 16 szegregátumban hétezeren élnek. Velence-telep az egyik, de lehetne még sorolni: Bánszállás, Hétes, Somsály, Sajóvárkony és a többi.

a munkaerőpiacon. Ózdon a rendszerváltás óta rengeteg a munkanélküli. Bár hivatalosan alig négyezer embert sorolnak e körbe, itt mindenki tudja, hogy ez messze nem igaz. Bárcsak annyi lenne! A statisztikák azonban mást is elárulnak: a lakosság mindössze 30%-a tartozik a foglalkoztatottak közé, ami alig több, mint az aktív korúak fele. Azaz: gyakorlatilag minden második munkaképes korú ózdinak nincs munkája! S mivel a lakosság je-

lentős része képzetlen, reményük se nagyon... A szegregátumokra ez fokozottan jellemző. A mélyszegénység, a kilátástalanság ráadásul etnikai kérdésként is eszkalálódik.

Ózd lakosságának ma már legalább harmada roma, és így van ez még akkor is, ha tudjuk, hogy a népszámlálás során kevesebb mint négyezren vallották magukat cigánynak. Ózdon mindig is nagy számban éltek, már a várossá nyilvánítás idején is a lakosság tizedét tették ki. Később a gyár adta munkalehetőség révén számuk gyorsan emelkedett. A rendszerváltás után ők nem költöztek el a városból, itt próbáltak boldogulni, túlélni. Az elmúlt húsz évben aztán további több ezer roma telepedett le: az alacsony ingatlanár volt a vonzerő, bár Ózdon az önkényes lakásfoglalás is gyakori jelenség.



A HÍRHEDT HÉTES-TELEP, ÓZD EGYIK LEGREMÉNYTELENEBB HELYE

Rendőr, mentő és postás is csak akkor jár erre, ha nagyon muszáj. Mára egy kicsit enyhült a helyzet az adományoknak, a külső segítségnek köszönhetően, de a valójában szemmel látható változás még várat magára



**TÁVOL A PLÁZÁKTÓL
ÉS A MA VÁGYOTT JÁTÉKOKTÓL**
– itt egy leeresztett
kosárlabda is megteszi



BÚCSÚBAN
Annyira kevés a szórakozás és az öröm,
de ide végre nemcsak a gyerekek, hanem a
szülők is csillogó szemmel lépnek be



A roma családmodell gazdaságilag nehezen fenntartható: gyakran négy-öt gyerek van egy családban, míg a háztartások nagy részében nincs egyetlen foglalkoztatott sem, legfeljebb néha egy-egy közmunkás. A családi pótlék és a segély szinte az egyetlen bevételi forrás.

Ózdon a lakások tizede komfort nélküli, mely országos viszonylatban is páratlan. A szegregátumokban ennél jóval gyakoribb az egyszobás, szinte semmilyen közművel sem rendelkező lakások aránya. Nagy részük szociális bérlakás. A fizetési hajlandóság több kolónián is rendkívül alacsony, a lakók sok hátralékot halmoznak fel. Számos család még ott sem fizeti a közszolgáltatásokat, ahol lenne áram vagy víz. A vízhálózatról sokan már régen lecsatlakoztak, közkefolyókból hordják a vizet.

Esténként néhol gyertyafény szűrődik ki az ablakon, mert a villany is drága. De ez az utolsó, amit hagynak kikapcsolni, hiszen a tévé és a magnó az egyetlen szórakozási lehetőség. Néhány családnál kártyás villanyórakat építettek ki, hogy korlátos feltelekkel, de legalább biztosított legyen az áramszolgáltatás.

A szélsőségesen rossz lakáskörülmények mellett koncentráltan jelentkeznek a komoly társadalmi problémák is. Tömegesen jelennek meg a devianciák, s egyre gyakoribbak a speciális egészségügyi problémák, mint a rühesmegbetegedések vagy a

Ózdon a lakások tizede komfort nélküli, mely országos viszonylatban is páratlan. A szegregátumokban ennél jóval gyakoribb az egyszobás, szinte semmilyen közművel sem rendelkező lakások aránya.

tébécé és a szifilisz (vérbaj). Sokan uzorakölcsönök terhe alatt nyögnek, napról napra, kilátástalanul. A helyi cigányságon belül megszilárdulóban van egy új vagyoni alapú kasztrendszer is, de a legtöbben ennek kegyvesztettjei. A megélhetés feltételei a többség számára szűkre szabottak, de fennmaradásukért bármit megtesznek. A környékbeli erdők egyre ligetesebbek, a téli tüzelőt ezernyi család „szerzi” innen. A nem állandóan lakott házakból, épületekből a fémtárgyak gyorsan eltűnnek. A felszínhez közeli széntelepeket – életveszélyes körülmények között – sokszor többméteres aknákon keresztül, kézzel termelik ki...

A városban nő a feszültség, reménytelen, borús a jövőkép.



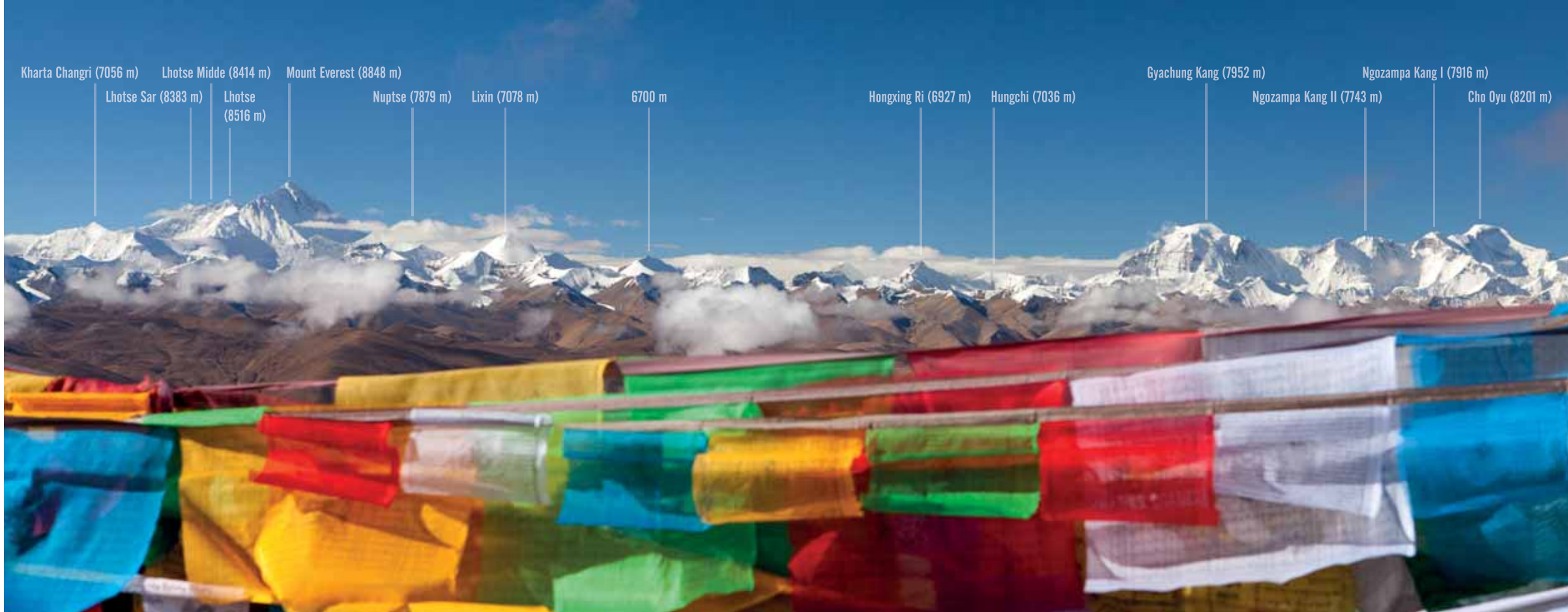
A két fiú a Velence-telepen még mindig rúgja a bőrt. Még néhány év, s talán elvégzik a 8 osztályt. Ma még csibészes mosoly van az arcukon, de ki tudja, mennyire gondterhelt a jövőjük. A kilátásaik korántsem jók. Ami azonban valószínű: belőlük már nem lesz ózdi kohász... ⊕

AZ EMBER ÉS A HIMALÁJA

ÉGSZAKADÁS, FÖLDINDULÁS
A VILÁG TETEJÉN

⊕ SZÖVEG: MÓGA JÁNOS

A monszunesőzések minden nyáron egész Dél-Ázsián végigsöpörnek, életet fakasztva a kiszáradt, repedezett földön, ám nemritkán súlyos károkat, mérhetetlen szenvedést, halált is okozva az ott élő millióknak. Több százmillió ember élete függ a víztől és az öntözés teljesítőképességétől, így Indiában a monszunt áldásnak tekintik. Sajnos azonban az utóbbi időben egyre gyakrabban túlcserélődő bőségben érkezik az égi támogatás, pusztító árvizeket előidézve a Hinduszáni-alföldön, és földcsuszamlásokkal sújtja a Himalája vonulatai között élőket



FOTÓ: KUNDERMANN BALÁZS

Zarándokutak a Himalájában

Kezdetben béke honolt a világ tetején, az emberi civilizáció zaja nem hallatszott fel az égig érő hegyekig. A Himalája áthatolhatatlannak tűnő falként szegélyezi az indiai szubkontinentet, amelyen csak nehezen tudott áttörni és gyökeret verni az ember. A Kr. e. II. évezred táján Indiába bevándorló áryák a Himalája égbe nyúló, elérhetetlen magasságban ragyogó, jeges csúcsaira félelemmel és áhítattal tekintettek. Szakrális világképükben a hegységrendszer a világ közepe, tartópillére. A görög mitológiához hasonlóan az isteneiket ők is a legmagasabb csúcsokra helyezték. Hitük szerint az égi hon, a szvarga ott van valahol a látóhatár északi peremén, ahol a fehérlő csúcsok emelkednek. Indra csodálatos égi csarnokában vidáman peregnek a napok, az évek. Az ott lakozó istenek: Visnu, Brahma és Siva, feleségeik: Laksmi, Szaraszvati és Párvati – utóbbi Himaván, a Himaláját megszemélyesítő isten leánya – és a többi alacsonyabb rangú Déva a szóma mámorító italát ízelve, mennyei zenészek muzsikájában és a csodaszép apszaraszok táncaiban gyönyörködve élvezik halhatatlan létük el nem múló perceit.

Ugyan ki ne vágyakozna a halandók közül e mennyei honba? Minden korban sokan voltak,

akiknek egyetlen vágya az volt, hogy az istenek közelébe kerülhessenek. A mennyei honba vágyakozó hindu és buddhista zarándokok járták be először a Himalája szakadékos völgyeit, az ötezer méteres hágókra is felkapaszkodó, keskeny ösvényeit, hogy az istenek trónusaként tisztelt, egekbe nyúló Meru-hegy közelébe jussanak. A zarándokutak megpróbáltatásai, a testi szenvedések előkészítették a lelket a spirituális élmények befogadására, a „halál árnyékának völgyében” járva, állandó életveszélynek kitéve a halálos kockázatok az üdvösség kapuját jelentették a számukra.

Am gyakran néztek farkasszemet a halállal a busás haszon reményével útnak induló kereskedőkaravánok is. A sóval, gyapjúval, teával megrakott jak- és pónicsapatok Kasmírból, Nepálból és Sikkimből kiindulva minden évben oda-vissza megjárták a Himaláján át Tibetbe vezető utakat.

Az európai utazók közül elsőként jezsuita szerzetesek és hittérítők, majd utazók és felfedezők indultak a magaslatok közé, hogy feltárják a hatalmas hegyvidék belsejét, eljussanak az akkor még ismeretlen, titokzatos Tibetbe.

MASSZÍV VÁRFAL – A Himalája áthatolhatatlannak tűnő falként szegélyezi az indiai szubkontinentet. Éghajlati, vízrajzi, etnikai, vallási és életföldrajzi szempontból is éles választóvonal. A „világ teteje” az 5205 m-es, autóval is járható Pang-hágóból, a Tibeti-fennsík felől



ÚTBAN AZ ANNAPURNA-SZENTÉLYBE – Az alaptáborban 4 kilométeres falak magasodnak fölénk (előző oldalpár)

Hadak útján

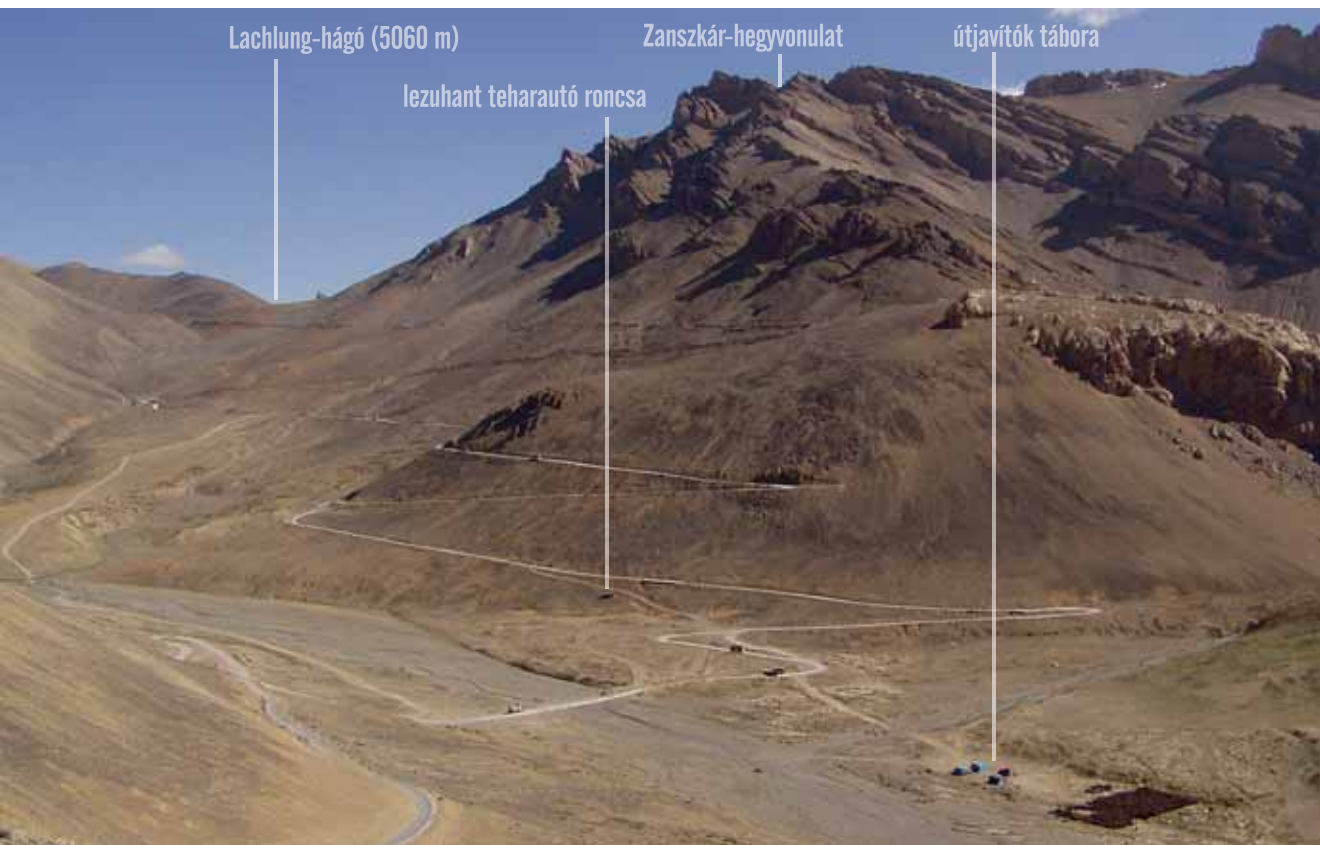
Uralkodók nagyravágyása, új területek meghódításának és birtoklásának vágya seregeket mozgatott meg, hogy akadályt nem ismerve átvágják magukat a hegyvilágban. A 17. században az egyházi és világi hatalom egy kézben egyesítése érdekében indított támadást az ötödik dalai láma (Nawang Lobszang Gjaco, 1617–1682) a lámaizmus Gelug-pa irányzatára térített mongol seregek közreműködésével a Ladákhi Királyság ellen. A behódolni nem akaró király csak Kasmír muszlim uralkodójának segítségével tudta kiverni a tibeti–mongol sereget a „magas-hágók földjéről”. Ám a csaknem ezer évig fennálló, független himaljai királyságot (Ladák) alapjaiban rendítette meg a támadás, de végső összeomlását csak Guláb Szingh, Dzsammu fejedelme és Randzsit Szingh maharadzsa („Pandszáb Oroszlánja”) szövetséges hadainak 1834-es támadása idézte elő. A „Vagy találunk ott utat, vagy építünk egyet” hannibáli elvet követve a hindu rádzsputokból és szikhekből álló lovas hadsereg a zseniális Zorawar Szingh hadvezér vezetésével átkelt a Himalája láncain, és meglepetésszerűen támadva könnyen elfoglalta az addig szinte bevehetetlennek látszó, „magashegyi erődítmény”-nek is

nevezett hegyi királyságot. Ladákhot bekebelezte Dzsammu és Kasmír állam, a ladákhi nemesi gyűlést feloszlatták, a királyt pedig megfosztották minden hatalmától.

A 18. század közepén hasonló villámháborúkat vívott a Himalája középső részén Prithvi Narayan Shah, Gorkha uralkodója a később nagy hírnévre szert tett gorkha seregével. 1769-ben véres csatákban elfoglalta a Katmandu-völgyet, és megalapította az egységes Nepáli Királyságot. Harcedzett katonái ellenállás nélkül nyomultak előre az addig járhatatlannak tűnő hegyvidéken, és sorra foglalták el a független himaljai kis királyságokat. 1788-ban lerohanták Sikkimet, betörték Dél-Tibetbe. A gorkhák győztes csatái következtében 1791 és 1809

A SZÁRAZ OLDALON

Az 1960-as évek óta – stratégiai megfontolásból – az indiai hadsereg a Himalája legeldugottabb völgyeibe is utakat épít. A nedves Délről az Indus csapadékszegény völgyébe tartó Manali–Leh-útvonalat ma katonai-, kereskedelmi és turistajárművek egyaránt használják



FOTÓ: EXTERRA



FOTÓ: MÓGA IANUS

KATONAI KONVOJ – HIDEG ZUHANY ALATT

Monszun idején a Himalája esőzattal a láncaiban a lejtőkről lezúduló víz sok helyen teljesen elmosza az utat

között érte el Nepál legnagyobb területi kiterjedését, államuk a mai Sikkim középső részét átszelő Teesta-folyótól nyugat felé egészen a Beas-folyóig terjedt. A 18–19. század fordulóján a hódításokkal kialakult Nagy-Nepál magában foglalt több, korábban önálló kis királyságot: nyugaton a Kangra fejedelemséget, a Gangesz forrásvidékén pedig Garhwalt és Kumaont, amelyeket azonban később az angol–nepáli háborúkat lezáró békeszerződésben kénytelenek voltak átengedni a Brit Kelet-indiai Társaságnak.

Hannibál hadászati teljesítményéhez mérhető az a 20. század elején indított brit tibeti katonai expedíció, amely 1903 decemberétől 1904 szeptemberéig tartott. Az állítólagos feladat az volt, hogy felvesyék a diplomáciai kapcsolatokat az addig elzárkózó Tibettel, és megoldják a Tibet és Sikkim között kialakult határvitát. A titkos szándék szerint azonban az erődemonstrációval meg kellett akadályozni Oroszország további keleti terjeszkedését Közép- és Belső-Ázsia irányába. A brit alakulatok négy-ötezer méteres hágókon átkelve könnyedén legyőzték a gyengén felszerelt tibeti sereget. Ám a nehéz terepviszonyok leküzdése nagyobb feladatot jelentett, mint a katonai ellenállás. Gyangtsén keresztül törtek utat Tibet fővárosa felé. A dalai láma azonban elmenekült Lhászából: először Mongóliába, majd Kínába ment segítséget kérni, így a britek csak a hátramaradt, alacsony beosztású tibeti tisztviselőkkel tudtak leülni tárgyalni, hogy ki-

kényszerítsék a Nagy-Britannia és Tibet közötti kétoldalú egyezményt. Az expedíció csekély politikai eredményre vezetett, de a nagy magasságban, nehéz terepviszonyok között véghezvitt hadjárat hadtörténeti jelentőségű.

Hadászati teljesítmény tekintetében azonban még ezt is felülmúlja az 1984-ben kezdődött, extrém helyszínű „Siachen-gleccser-konfliktus”, mely az India és Pakisztán között 1947 óta tartó háborúk sorába tartozik. A határösszezapásokat a pakisztáni kormány engedélye váltotta ki, amelyet egy japán hegymászócsapatnak adtak ki a Karakorum egyik csúcsának meghódítására. A Rimo-csúcs a két ország közötti demarkációs vonal közelében, de indiai területen emelkedik, a Siachen-gleccsertől keletre. A határincidens miatt az indiai hadsereg elit alakulatai 1984-ben elfoglalták a Siachen-gleccsert és – a fontos hágókkal együtt – a jégártól nyugatra húzódó Saltoro-gerincet. A 70 kilométer hosszú Siachen-gleccseren van a Föld legmagasabb katonai őrhelye (Bana Post, 6749 m), ahol 1984 óta megszakítás nélkül állomásoznak az indiai deszantalakulatok. E hét- és nyolcezer méteres hegycsúcsok között kialakult állóháborúnak napjainkra már több ezer halottja van, s talán nem meglepő, hogy az áldozatok jelentős része nem a fegyveres összezapásokban, hanem a nagy magasságban uralkodó szélsőséges körülmények hatására, lavinákban, jégvasadékokban, hegyomlásokban vesztette életét.



FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: PROKOPP ERZSÉBET

ESŐVÉDETT FORGALOMIRÁNYÍTÓ
2013 júniusában a Garhwal- és Kumaon-Himalájában pár nap alatt 380 milliméter eső hullott, ötszöröse az átlagosnak

SÁRDAGASZTÁS
A Rohtang-hágóra (3978 m) vezető utat a monszunesőzések idején a felázott lejtőkről lecsúszó sárfolyások és esővíz sártengerre változtatják, amelybe szinte belefutnak a gépkocsik

A Himalája úttörői

Sven Hedin, a Transzhimalája kutatója 1906 nyarán Kasmír felől, a Szind-folyó mentén haladva küzdött át magát karavánjával a Magas-Himalája Zodzi-la hágóján (3600 m), melyről ekképpen írt: „A Szodsi-la hágón át vezető úton az előrejutást erősen megnehezítették az irtózatos dörgéssel előttünk lerohanó lavinák. Gyakran meg kellett állnunk, hogy a köveket és sziklákat a keskeny, nedves útról eltávolítsuk. Felettünk magas sziklafalak állottak, alattunk a meredek mélység: elképzelhető, mennyi elővigyázatot kívánt ezen a veszedelmes úton a teherhordó állatok továbbszállítása.”

Giuseppe Tucci, neves olasz tibetológus 1933-as Nyugat-Tibetbe vezetett expedíciója beszámolójában (Kincses Tibet) több helyen kitér azokra az erőfeszítésekre, melyeket a Himalája hágóinak leküzdése során éltek át. A Sultanpurban (Kulu) felszerelt 24 teherhordó lóból és 17 emberből álló karavánjukkal a Beas-folyó völgyében nyomultak előre. A völgyfőben emelkedő Rohtang-hágó (3978 m) volt az első nagyobb akadály, amelyet le kellett győzniük a Lahul, Spiti és Nyugat-Tibet felé vezető útjuk során. Az Alacsony-Himalája Pir Panjal hegyvonulatának hágóján nyár derekán, június 25-én keltek át.

„Kilenckor a Rohtangon vagyunk; a hó nagyon magas. Könnyű, északi szél apró örvényeket kavart frissen hullott hóban. Hideg van. De nem érezzük: a türkizkék égen ragyog a Nap, visszaverődik a kúpokon és a jeges csúcsokon, amelyek szikráznak és csillognak, hosszú sorban, ameddig a szem ellát. Ez a Himalája első üdvözlője...” – írta naplójában. A völgyekben sem lehetett könnyebben haladni. A Chandra-folyó völgyében a 6500 m magas Shigri tövében óriási kőgörgötegeken, kőtömbökön, hóhidakon át vezetett útjuk. „Órák hosszat tartó megéröltető munkával elgörgetjük a köveket, betömjük a lyukakat, kerülgetjük a havat... Hó és gleccser mindenütt; tömör hóhidak kötik össze a Chandra partjait, amely zavarosan-dühösen rohan. ...minduntalan a magasból leszakadt sziklatömbök robbognak el mellettünk roppant gyorsasággal, és zuhannak bele irtózatos zajjal a tajtékzó örvényekbe.” Tucci karavánja megrokkant lovakkal, de tibeti kincsekkel és kéziratokkal megrakva néhány hónap múlva ért vissza Tibetből a Sutlej völgyén keresztül.

Ma ugyanitt már menetrend szerint közlekedő buszjáratok kapcsolják össze Manalit Ladákhkál, Lahullal és Spitivel, ill. a Sutlej-völgygel...

FOTÓ: EXTERRA



ESŐ, ERDŐK, ELEFÁNT
Rendőreléfánt lépdél a Nyugati-Himalája egyik legfontosabb déli kapuvárosa, Manali főutcáján. Innen indul a közút a száraz Nyugat-Tibet felé – az 5000 méter fölé emelkedő hágókon keresztül





FOTÓ: EXTERRA

Az első találkozás a hóval

A néhány évtizeddel ezelőtt Himalájában járt vándorok aligha ismernének rá egykori utazásuk színhegyeire. Az utóbbi időben a hegységrendszer völgyei és életkamrái egyre jobban benépesültek, a civilizáció mindinkább teret hódított a magas hegyvidéken. Különösen az Alacsony-Himalája Hinduszáni-alföld felé nyitott völgyekben indult meg a népesség növekedése, amelynek egyik oka a helybeliek nagy természetes szaporulata, a másik pedig a hinduszáni népesség benyomulása a hegyvidékre. A Beas, a Sutlej, a Jamuna és a Gangesz völgye az Alacsony-Himalájában már rendkívül túlnépesedett, pár évtized alatt új városok születtek, az egykori falvak nagyvárosokká fejlődtek, a beépítettség kritikusan határhoz közelít, a völgyekben már alig van talpalatnyi szabad hely.

Az intenzív legeltetés, az erdők kiirtása és az új termőterületek kialakítása rendkívül erős környezeti terhelést jelent. A Himalája legeldugottabb völgyeibe is utakat építettek, hogy megnyissák a zarándok- és turistatömegek előtt. Az utak égbe meredő szirttek között, szakadékok szélén, vízések közötti hatalmas hajtúkanyarokban kúsznak fel a legmeredekebb lejtőkre, megdöntve az ötezer méteres álomhatárt is.

Az elmúlt években India gazdasági fejlődésével és a velejáró anyagi gyarapodással arányosan egyre több belföldi turista kelhet útra. Százazrek keresik fel Himachal állam népszerű hegyvidéki üdülőhelyét, a

A MÁSODIK LEGMAGASABB ÁTKELŐ

Taglang-hágó, 5328 m, Zanszkár-hegyvonulat. Az utak égbe meredő szirttek között, kopár hegyoldalak lejtőin, szakadékok szélén, hatalmas hajtúkanyarokkal igen magas hegyhátakra is felkúsznak

Beas völgyében fekvő Manalit, amely India egyik legnépszerűbb „honeymoon” célállomása lett. Tömegek indulnak terepjárával a Rohtang-hágóba, amely Manaliból kiindulva ma pár óra alatt elérhető (ám egykor igencsak vad hírvölgy volt), és a majd' négyezer méterével az első hó élményét jelenti India havat sohasem látott milliósok.

A hágóra vezető úton nyáron óriási a tumultus. Az esőtől felázott lejtőkről sárfolyások csúsznak le, és sártengerré változtatják az utat is, amelybe szinte belefulladásnak a gépkocsik. A sorban álló teherautók, terepjárók és autóbuszok lassan araszolnak a hajtúkanyarokban, elakadt autókat, lezuhant járművekből értékeket mentőket, báméskodókat és nyugati kalandturista kerékpárosokat, valamint az útszélén terelt juhnyájukat kerülgetve. A lassú, akadózó forgalom gyorsítása érdekében néhány éve alagút építésébe kezdtek, amely a Beas-völgyből a ma még csak nyári időszakban elérhető Chandravölgybe (Lahul) vezet majd. A nehéz terepviszonyok miatt az építkezés igen lassan halad, ám mivel ez az



FOTÓ: EXTERRA

BUNDAFELHOZATAL

A Rohtang-hágó (3978 m) elérése a belföldi hindu turisták számára maga a Himalájai Kaland! Erre jelentős kiszolgálóipar is épül: a forró nyárból a hegyi hűvösbe érkezőket például szebbnél szebb, helyben megvásárolható vagy kölcsönözhető bundák várják

út a Pakisztán és Kína felé vezető hadiút is egyben (napjainkban is), a hadsereg várhatóan végére fog járni az ügynek.

Kissé keletebbre, India, Kína és Nepál hármashatárának irányában különösen sok zarándok keresi fel a Gangesz és Jamuna forrásvidékét, ahol a hinduk legszentebb zarándoktemplomai állnak. Az ő szemükben minden folyó szent, de a három világon átívelő Ganga, amelyet Siva isten a saját háján bocsátott le az égből a Földre, valamennyinél szentebb. Hitük szerint annak, aki a Ganga tisztítóvizébe merül, minden bűnét elmosás a szent folyó habjai. Hinduk milliói jönnek megtisztulni, rituális fürdőzők sokasága lepi el a folyót a forrástól a torkolatáig. És ma már nem kell a családtól és a világtól teljesen elfordulni, zsákruhát öltetni és hamut szórni a fejre, ha valaki a Ganga forrásáig épült hindu szentélyekhez, Jamumotri, Gangotri, Kedarnath és Badrinath templomához igyekszik! Óriásplakátok és internetes reklámok csalogatják a

híveket a zarándokhelyekre szervezett utak egyikére. Nyaranta naponta akár 100-200 ezer(!) zarándok is útra kel a négy fő zarándokhely (Char Dam) felé. Őket pedig szállítani kell. A főútvonalakon busszal, teherautóval, gépkocsival, a mellékutakon terepjárókkal, pónikkal, esetleg hordszékeken. És etetni, valamint elszállásolni kell őket. Főleg az olcsó zarándokszállítások iránt nőtt meg a kereslet, így gomba módra szaporodnak az új telepök a szentélyek körül, amelyek felkúsznak a legmeredekebb hegyoldalakra is.

De érkeznek a külföldi turisták is. Amint beköszönt a nyár, és olvadni kezd a hó a Magas-Himalájában, turisták tízezrei indulnak autóbusszokkal, terepjárókkal, gyalogosan és kerékpárral a fő turistacélpontok felé – jóllehet a hónapokig tartó monszunesőzések miatt nem a Gangesz forrásvidéke a legkeresettebb nyári úti cél. Mégis, a Garhwal- és Kumaon-Himalája Delhihez való közelsége, jó megközelíthetősége, az ott emelkedő hat- és hétezer méteres hegyek látványa sok utazót vonz. Főként a hatalmas Gangotri-gleccser, amiből Gaumukhnál (Tehénszáj) kibuggyan a Ganga folyó, amelyet a hinduk szent hegyei ölelnek körül: a Himalája Matterhornjaként is ismert Sivling (6543 m), mely egyben Siva isten teremtoerejének (lingam) a szimbóluma. Ott emelkedik a Meru (6602 m) is, amely az istenek trónját hordozza.



A KATONASÁGRA VÁRVA...

Villámáradás vitte el az Indus-völgyi falu forgalmas hídját



A FORRÁSVIDÉKEN

Kedarnathban, a Gangesz egyik forrásánál a sárral kevert törmelék emberek százait ragadta el és temette be

Égyszakadás, földindulás

Ám éppen a Himalája e jól ismert, vonzó és híres szakasza a legjobban kitétt a nyári monszunesőzéseknek. Júniustól szeptemberig bőséges és hosszan tartó esők söpörnek végig a hegyvidéken, igen gyakran hegyomlásokkal, csuszamlásokkal torlaszolva el az utakat, akár napokra is megbénítva a forgalmat.

2012 szeptemberére. Megtapasztalom, milyen drámai helyzet alakulhat ki az esőzések következtében: az elhúzó monszun többször is rabul ejt a Sutlej és a Gangesz völgyében, pedig ez csak egy átlagos év a csapadék mennyiségét tekintve. A Sutlej völgyében, ahol a Hinduszán–Tibet-főút vezet, Rekong Peo közelében – néhány órával az odaérkezésünk előtt – leomlott a Kinnaur-hegylánc egyik sziklafala, és 3-4 emeletes tömbház-méretű omladékhamult hozott létre, amely teljes szélességében eltorlaszolta az utat. Az autóbusból kiszállva, az így keletkezett omladékhegyen keresztül kellett mászni, hogy átszálljunk az akadály túloldalán várakozó járműre, miközben folytonosan hullott-pergett a magasból a kőtörmelék... És a túloldali jármű (valójában fennrekedt autó) is sok esetben csak néhány kilométert, vagy csak pár száz métert visz, máris ott a következő, csak gyalog átszelhető hegyomlás.

Néhány nappal később Uttarkashi környékén a Gangesz forrásvidéke felé tartva a Bhagirathi folyó völgyében az éjszakai csapadék következtében a lejtőkről lecsúszott törmelékhamok állítottak meg. A lejtőkről lezúduló víz sok helyen teljesen elmosta az utat. Egy helyen egy alkalmoszerűen kialakuló vízesés szinte tel-

jesen eltüntette az országutat. Gépkocsik hosszú sora várta, hogy a vízesés alatt megrekedt katonai járművet kiszabadítsák, és az ott állomásozó markológépek új nyomvonalat marjanak az instabil völgyoldalban. Végig az egész úton hegycsuszamlások sebhelyei, alámosott és leszakadt partoldalak, megroggyant épületek mutatják a víz mindent elsöprő erejét.

Árvizekhez, cunamikhoz, földrengésekhez, tájfunok pusztításaihoz edződött fülünk talán már észre sem vette azokat a híradásokat, amelyek 2013 júniusában katasztrófális méretű esőzésekről és az azt kísérő természeti csapásokról számoltak be a Garhwal és Kumaon-Himalájából, a Gangesz forrásvidékéről. Pár nap alatt 380 milliméter(!) eső hullott, ötszöröse az átlagosnak. A monszunesők soha nem látott, pusztító

KETTÉSZAKÍTVA – Ahol elpusztultak az utak és a hidak, tízezernyi (a vad körülményekre teljesen felkészületlen) ember rekedt a hegyek között

erejű áradást indítottak el a Gangesz mentén, és az özönvízszerű felhőszakadások nyomán a meredek hegyoldalokban szinte mindenhol megindult a föld. Elpusztultak az utak és a hidak, azonnal tízezernyi (a vad körülményekre teljesen felkészületlen) ember rekedt a hegyek között. Az esőzések után a Gangesz árhulláma holttesteket sodort Haridwarba, ahol a folyó völgykapuja a Hinduszáni-alföldre nyílik.

A víz több tucat stratégiai fontosságú hidat most el, sok száz ház veszett oda, és 6000-nél is többen veszítették életüket. A 2004-es cunami óta ez volt a legsúlyosabb természeti katasztrófa, ami Indiát sújtotta! Az áldozatok legnagyobb számban turisták és hindu zarándokok voltak, akik a monszunos nyári hónapokban a hegyek közé jöttek, hogy felkeressék a szent helyeket. A tragédia legsúlyosabban a Gangesz forrásánál épült zarándoktemplomok körzetét érintette, főként Kedarnathot és Badrinathot, ahol házakat, utakat és ősi templomokat mosott el a víz.





FOTÓK: MATTERSINDIA.COM



A SZENT FOLYÓ ÉS A SZOBOR

Siva (a teremtő és pusztító erő megszemélyesítője a brahmanista világban) ...

... rendületlenül szemléli, hogy a pusztító erők működésbe léptek a Gangesz völgyében



FOTÓK: DIGITALGALLERYINDIA.COM

GYILKOS HEGYI ÁRADAT

A megáradt folyó hidakat, épületeket sodort el, utakat mosott el, emberek ezrei vesztek el az áradatban, vagy temetődtek a sár- és törmelékfolyások alá



GYORS ÚTÉPÍTÉS

Mindenki arra vár, hogy a vízesés alatt megrekedt katonai járművet kiszabadítsák, és az ott állomásozó markológépek új nyomvonalat marjanak az átázott völgyoldalba

FOTÓ: MÓGA JÁNOS

Emberi tényező

A 2013 júniusában a Kumaon-Himalájában kialakult katasztrófa okainak feltárása és elemzése még ma is zajlik, de már közelít a következő monszunszezon... A háttértényezők azonban viszonylag világosak. Számos szakértő szerint a himalájai természeti csapások száma és a pusztítás mértéke a meggondolatlan emberi beavatkozások miatt növekedett meg. Javarészt a völgyekben végzett kíméletlen erdőirtások és az építkezések nem megfelelő szabályozása felelős a súlyos károkért. Mindezek ugyanis megbontják, gyengítik a lejtőket, alapvetően megváltoztatják a vízfolyási viszonyokat, és hozzájárulnak a katasztrófaméretetek növekedéséhez. Az egyik leglényegesebb mögöttes ok pedig a gyors népességnövekedés és a városiasodás, amely megváltoztatta a hagyományos földhasználatot. A természetes erdőtakaró kiirtása, a földművelés széles körű elterjedése, a növekvő legeltetés együttesen veszélyeztetik a hegyvilágot (és az ott-tartózkodókat).

Emellett nyilvánvalóan a jelenkori klímaingadozás során a monszunban tapasztalható változások is szerephez jutnak: hevesebb és a Himalája láncjaiban mélyebbre (még északabbra) hatoló esőzések alakulnak ki. Kedarnathban az esőzéseket kísérő hirtelen hóolvadás (a gleccserek olvadékvizével kiegészülve) indította el a magasabban fekvő területekről a villámáradatot, amely magával ragadta a korábban lerakott morénát, és a lejtők törmelékanyagával mindezt a településre zúdította. Sok épület ekkor pusztult el, és a sárral kevert törmelék emberek százait ragadta el, temette be.

Jóllehet e problémakört egy ideje már érzékelték a szakemberek, és katasztrófamegelőző intézkedések is születtek, de ez a tragédia is hozzájárult ahhoz, hogy a döntéshozók felismerjék a veszély nagyságát és belássák, hogy minden igyekezetük kevésnek bizonyult, mert mégis mozog a föld! ☹

⊕ SZÖVEG: JAKAB GUSZTÁV—CSATHÓ ANDRÁS ISTVÁN

KESKENY MEZSGYÉN

A FOGYATKOZÓ ALFÖLDI LÖSZPUSZTÁK VILÁGA

Sáros dűlőúton, végtelennek tűnő szántóföldek között zötykölődöm. A távolban az Oroszázi Üvegyár tornyai adnak némi iránymutatást. Jobb kéz felől napraforgótábla, balról vasúti töltés. A kettő között egy alig 4 méter széles, füves mezsgye. Csak egy tábla – Nemzeti Park – figyelmeztet arra, hogy különleges helyen járok, hazánk egyik legkisebb, de annál értékesebb élőhelyén! Ez az utolsó fennmaradt ősi löszgyepek egyike. De valóban egyedülálló ez a hely? És miért éppen a mezsgyéken élnek a löszpuszták legritkább fajai? Egyáltalán, képesek vagyunk-e megvédeni e „zsebkendőnyi” élőhelyeket?

Löszpuszta-történelem

Az alföldi löszgyepek növényzettörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségűek, mert a táj több ezer éves fejlődésének nyomait őrzik. A mérsékelt övi sztyeppnövényzet jelentős része már a jégkorszak végén megtelepedett a tiszántúli löszterületeken, majd az azt követő száraz-meleg sztyepei klímán azután az Alföld egyik uralkodó élőhelyévé vált. A Kárpát-medence termékeny, mezősegi talajokkal borított területein azonban több mint nyolcezer éve jelen van a földművelő ember is. Az egykor végeláthatatlan löszpuszták a szántóföldek folyamatos terjeszkedése miatt napjainkra szinte teljesen eltűntek, apró töredékei leginkább mezsgyékre, kunhalmokra és földvárakra szorultak vissza.

A mezsgyék átlagosan 2–15 méter széles, legtöbbször út, közigazgatási határ, csatorna vagy vasút mellett húzódó gypsávok. Beszélhetünk szegélymezsgyékről, amelyek műút, földút, vasút, csatorna vagy ér mellett futnak; közöltmezsgyékről, amelyek két objektum közé ékelődnek (pl. műút–vasút); valamint a mindkét oldalról közvetlenül szántással érintkező szabadmezsgyékről. A határolóterepnek a

gyepsáv szempontjából nagy jelentősége lehet: a közöltmezsgyéken például általában jobb állapotú gypet találunk, mint a szántók között húzódó, ezáltal a por és a bemosódó vegyszerek káros hatásának jobban kitett szabadmezsgyéken.

Eredetük alapján két mezsgyetípus különíthető el. Az elsődleges mezsgyék az eredeti növényzetből őriztek meg egy keskeny szeletet. Egy középkori határbejárás során az akkor még kiterjedt, összefüggő ősgyepen kijelölt határvonal például a későbbiekben, a puszta mindkét oldali feltörése után is őriz valamit a korábbi gazdag növényvilágból. Természetvédelmi szempontból lényeges, hogy az elsődleges mezsgyék – ha nyomokban is –, de folytonosak az ősi növényzettel. Ezzel szemben a másodlagos mezsgyék már szántásból kerültek felhagyásra, főleg gyomok és tágtúrású fajok élőhelyei.

KESKENY MEZSGYÉRE SZORULVA

Fokozottan védett kónya zsálya virágzik a 44-es főút mezsgyéjében, Kondoros határában (előző oldalpár)

A SÍNEK MENTÉN Volga menti hérics a csorvási vasútoldalban



FOTÓ: JÁNOS GUSZTÁV

BOGÁRKURIÓZUM

Ami a löszgyepek természeti nevezetességei közül a botanikusoknak a Volga menti hérics, az a rovaran szakembereinek az atracélcincér. Kizárólag egy ritka, védett növényfaj, a kék atracél szárában és gyökerében fejlődik. E térségben majdnem 100 évig kihaltak hitték, mígnem az 1980-as években az ősi löszmezsgyéken újra felfedezték a túlélőket. Az időközben ismertté vált hazai csoportjai túlnyomórészt e keskeny tiszántúli gypdarabokon élnek. Az atracélcincér fokozottan védett, példányonkénti természetvédelmi értéke 100 000 Ft. A faj magyar javaslatra az Európai Unióban úgynevezett Natura 2000-es jelölőfaj lett.

Kiemelt természetvédelmi helyzete ellenére az ismert lelőhelyeinek többsége nem áll oltalom alatt, noha azok gyakran erősen veszélyeztetettek!



ATRACÉLCINCÉR TÁPNÖVÉNYÉN

FOTÓ: DELI TAMÁS



A MACSKAHERE
mindig az ősi
lőszgyepeket jelzi

FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV



A KÓNYA ZSÁLYÁT
a 20. század
közepén még
kipusztultnak hitték

FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV



VOLGA MENTI HÉRICS
A magyar flóra egyik
legveszélyeztetettebb
ritkasága

FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV

A túlélés és kihalás mezsgyéjén

A lőszpusztagyeppek szárazföldi (kontinentális) jellegűek, fajkészletükben sok a pontuszi (Fekete-tenger vidéki) és kontinentális elterjedésű faj, de gyakoriak az erdőssztyepp-elemek is. Kiemelkedő jelentőségű fajaik a kónya zsályája, a Volga menti és a tavaszi héric, a szennyes ínfű, a macskahere és a hengeres peremisz. A dél-tiszántúli lőszpuszták sajátossága, hogy olyan szubmediterrán elterjedésű fajok is megjelennek benne, mint a vetővirág. A keleti és déli elemek közötti átmenetet jelentik az úgynevezett pontuszi-szubmediterrán flóaelemek, melyek közül a selymes boglárka és a hegyi len a legjellemzőbbek.

A természetes állapotú lőszgyeppek a legfajgazdagabb hazai növénytakaságok közé tartoznak. A battonya-tompapusztai Külső-gulya lőszgyepje esetében az előkerült hajtásos növényfajok száma meghaladja a 300-at is!

Csorvás határában egy vasúti mezsgye a hazai növényvilág egyik legnagyobb ritkasága, a Volga menti héric miatt került védelem alá. Magyarországon (1971-ben) elsőként e növényfajt nyilvánították védetté! Ám évtizedekig erdélyi héricnek tartották, ami tulajdonképpen a tavaszi és a Volga menti héric hibridje. Egy debreceni kutatócsoport genetikai vizsgálatai azonban a közelmúltban tisztázták a kérdést: kiderült, hogy a növény nem a hibriddel azonos, hanem maga a „tisza vérű” Volga menti héric.



A tiszántúli mezsgyék másik nagy ritkasága a kónya zsályája. Egészen a 20. század közepéig kipusztultnak hitték, mígnem Kondoros és Orosháza határából is előkerült. Egy anekdota szerint Zólyomi Bálint akadémikus az 1960-as évek elején egy üveg pezsgőt ajánlott fel annak, aki a nyomára akad. A „díjat” Jankó Béla nyerte el, a növény kondorosi állományának felfedezésével.

A Körös-Maros Nemzeti Park szakemberei e két, leginkább veszélyeztetett növény megőrzése érdekében fajvédelmi programot dolgoztak ki. Megoldották mindkét faj mesterséges szaporítását, és mára – jól védhető területeken – már jelentős állománnyal rendelkeznek.



Battonya környéke az 1860-as második katonai felmérés térképlapján és ugyanaz a kivágat egy 2004-es légitűrből. Az utak futása 150 év alatt nem változott jelentősen, így az azok menti mezsgyék menedéket nyújtottak számos növényfaj számára. A tájhasználat természetesen jelentősen átalakult, a legelők helyét nagyrészt szántók foglalják el, a kép keleti részén az erdő területe növekedett

Az utolsó sziget

A löszgyepek egy része szikes pusztákból kiemelkedő padkákra maradt fenn – ott, ahol a nagy kiterjedésű szikeseket legelőként hasznosították, a távoli, kis kiterjedésű löszös foltok művelésbe vonása gazdaságtalan lett volna. E foltok azonban gyakran az egykori túllegeltetés nyomait hordozzák. Mezőségi talajuk a mélyebb, szikes rétegek miatt sekélyebb, ezért számos löszpusztai növényfaj hiányzik az állományokból.

Igazi szenzáció volt azonban, amikor egy viszonylag nagy kiterjedésű „löszgyep-sziget” került elő a Csanádi-hátról: a Battonya határában található Tompapusztai-löszgyep (más néven Külső-gulya) az ország legnagyobb, 21 hektáros összefüggő alföldi löszgyepfoltja. Fennmaradásához nagymértékben hozzájárult, hogy a Száraz-ér és két fontos határdűlő teljesen körülzárja. A gyep a 20. század elején még legelő volt, napjainkra a marhalegeltetést kaszálás váltotta fel. A gyep botanikai jelentőségére 1979-ben Csathó András János battonyai tanár figyelt fel. Beszámolását az utolsó pillanatban sikerült megakadályozni, az ősgyep hamarosan védelem alá került, ma a Körös–Maros Nemzeti Park fokozottan védett természeti területe. Legértékesebb növényfajai közé tartozik a pusztai meténg, a szennyes ínfű, a macskahere, a mirigyes kakascímer és a vetővirág. A ritka fajokon túl fon-

tos kiemelni, hogy a gyep szerkezete szinte egyedülálló, az ősi állapotot idézi. A terület állatvilága is figyelemre méltó, jelentős állománya él itt a magyar földikutyának és a magyar tarszának.

A nemzeti park 2009-ben élőhely-helyreállításba kezdett a területen. Egy, az ősgyepel közvetlenül szomszédos, majd 27 hektáros szántóföld került felhagyásra és visszagyepesítésre. A program egyik célja a földikutyák életterének kiterjesztése volt. A keletkezett parlag fajgazdagsága még a szakembereket is meglepte, a bővítésen már az első években több mint 200 növényfaj(!) jelenlétét sikerült kimutatni. Reményeink szerint az ősgyep és a mellette lassan, de egyre javuló állapotú bővítés együttese a Kárpát-medence nevezetes lösztyeppjévé válik.

FENÉKEN CSÍPVE

A rejtett életmódot folytató magyar földikutya csak a Kárpát-medencében fordul elő (balra fent)

A NAGY TÚLÉLŐ

A nyúlánk sárma a mezsgyék növényzetének átalakulását is elviseli (jobbra fent)

KÉT GENERÁCIÓ

Idősebb Csathó András és fia a Tompapusztai-löszgyepen (lent)

FOTÓ: BARTHA SÁNDOR



FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV



FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV





FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV

**VOLGA MENTI
HÉRICSEKET ÜLTETNEK KI
a nemzeti park
szakemberei
egy ősi löszgyepbe**

**ZSÁLYAVETEMÉNY
A mesterséges
szaporításnak
köszönhetően tömegesen
virágzik a kónya zsálya
az egykori kukoricaföld
helyén**

Menteni a menthetlent

A mezsgyék átfogó védelme szinte megoldhatatlan feladat elé állította a természetvédelmi szakembereket. Hatékony védelmüket leginkább adminisztratív okok akadályozzák: hogyan lehet védelem alá helyezni egy néhány méter széles, de több száz méter hosszú gypsávot, amikor az a földnyilvántartásban nagyobb parcellák vagy utak része? Zólyomi Bálint akadémikus már 1969-ben ekképpen sürgetett: „Tudom, hogy nem könnyű feladat a kisebb emlékek védelmének gyakorlati megvalósítása, de ha megvan a kellő társadalmi bázis, akkor a termelés számára kis kiterjedésük miatt teljesen jelentéktelen foltok gondos és maradandó megóvása biztosítható. Át kell törni az emberi közömbösséget és a hivatali tehetetlenséget!” Szavai most is aktuálisak, sajnos, alig történt előrelépés az elmúlt 40 évben... A kis kiterjedésű ősi löszgyepfoltok fennmaradásának biztosítása ma a hazai természetvédelem egyik legnagyobb adósságát jelenti.

Ezen a vidéken egyedül a csorvási vasúti mezsgye áll magas szintű oltalom alatt. Hasonló, „zseb-kendőnyi” löszgyep védett Orosháza határában, a Nagy-Tatársánc nevű bronzkori földvár rövid szakaszán. Néhány további mezsgye pedig helyi védelmet élvez. Am napjainkban sem ritka, hogy a szántás elhanyagolható mértékű kiterjesztésével véglegesen pusztítanak el még ősi, elsődleges gypsávokat is. További veszélyeztető tényező a kaszálás felhagyása miatt bekövetkező cserjésedés, vagy a különböző tájidegen fajok (pl. bálványfa, akác, amerikai kóris) terjedése.

A löszgyepmaradványok a régi térképek tanúsága alapján is képesek hosszú távon fennmaradni a mezsgyéken. Megőrzésüket megkönnyíthetné, hogy a botanikai értékek az eleve kis területű földsávokon belül is gyakran erősen koncentrálnak, így tulajdonképpen néhány négyzetméter megvédésével a táj természeti értékeinek jelentős részét lehetne megóvni.

A legjelentősebb mezsgyék, mint a táj eredeti növényzetét jelentő sztyepp fajainak utolsó mentsvárai, előbb-utóbb országos vagy helyi védelmet kell kapjanak. Jó megoldás lehetne úgynevezett „botanikai mikrorezervátumok” kialakítása, melyre az Európai Unió területén számos példa akad.

Az értékes mezsgyék hosszú távú fennmaradásához azok védetté nyilvánítására egyértelműen szükség van, de vajon elégséges-e mindössze a területi védelem? A csorvási és kondorosi mezsgyék évtizedek óta védettek, ám a szomszédos művelt területek káros hatása így is érzékelhető. A vegyszerhasználat miatt – a védelem ellenére – a gyp szerkezete és összetétele is megváltozott, ami a védett növényritkaságok visszaszorulását okozta. Ezért a veszélyeztetett szakaszok mellé – a szántás felől érkező károsítás felfogása és az értékes fajok terjedése érdekében – keskeny (5–10–20 m) sávok művelésből való felhagyására is szükség lenne. A kondorosi és csorvási mezsgyéken már évek óta folynak erre irányuló kísérletek, biztató eredménnyel. Itt már megállt a löszgyepek romlása, a visszagyepesített szántókon pedig – részben emberi segítséggel – megjelentek a védett növényfajok is. ☺



FOTÓ: JAKAB GUSZTÁV



⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: KUNDERMANN BALÁZS – KUNDERMANN.HU

HULLÁMMARTA AUSZTRÁL PARTOKON

GREAT OCEAN ROAD

A földnyelv szélén álló világítótorny takarásából kihajolva vadul tomboló szél csapja szembe a felmerészkedőket. Szinte kapkodni kell a levegőért és szorosan markolni a korlátot, míg visszaküzdjük magunkat a csendes oldalra. A heves lökések vészjósló tarajokat fésülnek alattunk a Déli-óceán felszínére, mely rendületlenül eszi a víz fölé

tornyosuló sziklafalat. Kőtornyokat, boltíveket farag, majd évszázadok alatt lerombolja őket. Ezen a vad vidéken kanyarog a Great Ocean Road [a Nagy Tengerparti Út], ahol az autó ablakán kibámulva a látvány és a sós vízpára egyszerre csap arcul, és a Természet elhúzza a függönyt, hogy megmutassa valódi erejét

A Torquay-nél kezdődő és 243 kilométer után Allansfordnál véget érő, kétsávos út Victoria állam egyik legfőbb látványossága, melyen persze nem elég végigkocsikázni. Ki kell szállni, beleszagolni a levegőbe, túrni a szelet, és meghallgatni a helyiek történeteit, akik bozóttüzekben leégett településekről, földcsuszamlásról, kocsmában véget érő úszóversenyéről, hajótörések túlélőiről és az utat kézzel meg dinamittal megépítő munkásokról mesélnek.

Veteránok lapáttal és dinamittal

Egészen a 20. század elejéig Victoria állam délnyugati részét csak a tenger felől vagy földutakon lehetett megközelíteni, így egyre sürgetőbbé vált, hogy a partszakasz elszigetelt településeit is bekapcsolják az ország vérkeringésébe. A Great Ocean Road megépítésének terve 1918-ban merült fel, amikor a harcokból hazatérő veteránoknak kívántak így megélhetést biztosítani. Eleinte nem nagyon hitték, hogy koszt, kvártély, valamint némi aprópénz fejében bárki is jelentkezni fog, talicskát és ásót ragad ezen a vad vidéken. Végül olyan sokan jöttek, hogy háromezer főnél le kellett állítani a felvételt. A napi háromszori étkezés és a sátor-szállás is több volt annál, mint ami a katonák többségét otthon várta. A körülmények mostohák, a munka pedig kemény volt, a veteránokban mégis az tartotta a lelket, hogy ezzel az úttal emléket állíthatnak háborúban elesett bajtársaiknak. Nem véletlenül tartják ezt az eukalip-

tuszerdőkön keresztül, sárga fenyves tengerpartok mentén haladó, majd a tengerből kinövő falakra kapaszkodó aszfaltcsíkot a Föld leghosszabb világháborús mementójának.

Az építkezés hosszú éveit számos emlékezetes esemény fűszerezte. 1924-ben például egy, a közelben megfeneklett gőzösről a továbbhaladás érdekében 500 hordó sört és 120 rekesz szeszt vettett a kapitány a tengerbe, amit az utat építők természetesen kihalásztak. Korabeli feljegyzések szerint ezután két mámoros hétig mindenféle munkálat szünetelt. Végül 1932-ben adták át az ekkor még csupán egy-sávos aszfaltcsíkot. A kacskaringós szakaszok a gyakorlott sofőröket is próbára tették, ráadásul csak pár ponton tudták elkerülni egymást a szemben közlekedők. Évtizedekkel később aztán újabb sávval bővítették az utat, de a tenger felőli erős korlát a mai napig nagyban fokozza a biztonságérzetet.



VÉGIG A DÉLKELETI PARTON
esőerdőkön keresztül, homokos tengerpartok mellett és sziklaszirtek peremén kanyarog az ausztrál nemzeti kincs részét képező út

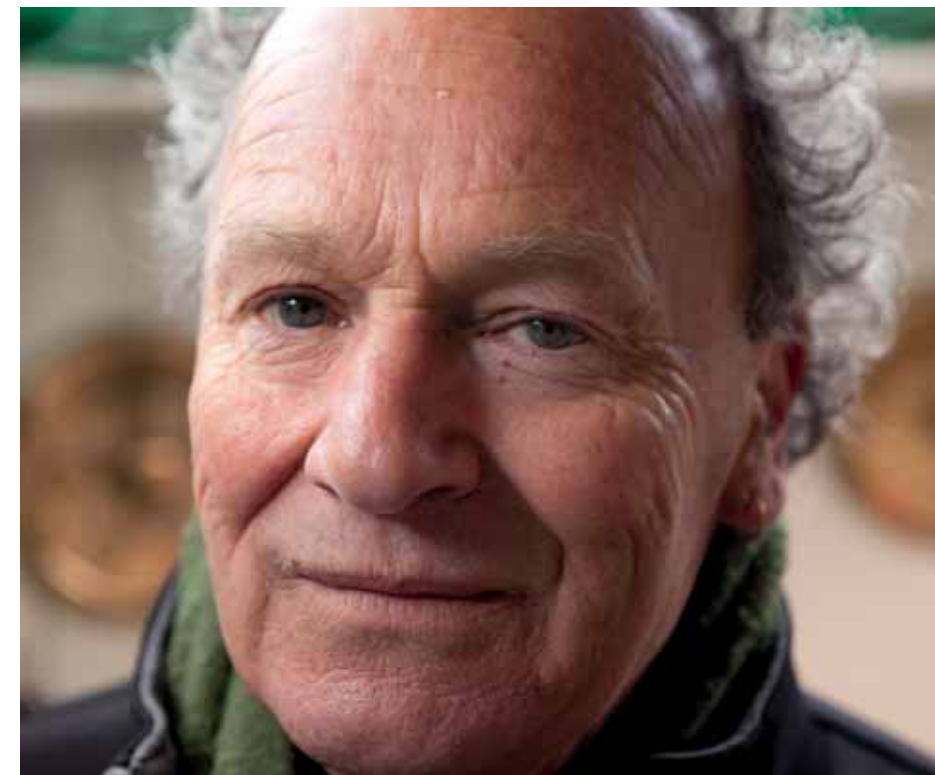
A VILÁGÍTÓTORONY „SZEME”
Nincs olyan arca az óceánmarta partszakasznak, mellyel Jake ne találkozott volna

Szörf, sör és bozóttűz

Nem sokkal Torquay után a Bells Beach-et érintjük, ahonnan szinte soha sem hiányozhatnak a szörfdeszkások. Évszaktól függően mintás bermudába vagy neoprénbe bújva egyensúlyoznak. Sokak szerint itt dobja a tenger a legjobban a hullámokat, nem véletlenül tartják ezen a partszakaszon a világ legrégebben zajló bajnokságát, a Rip Curl Pro Surföt.

És bár a fövényen túl a víz az úr, a part menti városok képét időről időre bozóttüzek rendezik át. Közülük talán a legpusztítóbb a 83-as hamvazószerdai volt, amikor 12 óra leforgása alatt mintegy 180 tűz kerekedett, melyek oltását nagyban nehezítette az óránkénti 100 kilométeres lökésekkel kísért szél. A lángok elvágták a menekülési útvonalakat, akadozott az áramszolgáltatás, Aireys Inlettől nyugatra 30 km-en belül pedig majdnem minden leégett. Csupán három épület élte túl a pusztítást: egy kőből épített világítótorony, egy lábakra emelt ház, valamint a kocsmá, melyet a helyiek utolsó erejükkel tartottak. Oda jártak feltöltődni a lángokkal vívott, ádáz küzdelem szüneteiben.

A helyiek sör iránti vonzódása egyéb területeken is megfigyelhető. Lorne csendes települését minden év januárjában sportolók ezrei lepik el, hogy összemérjék erejüket a „Mólótól a Kocsmáig” elnevezésű úszóversenyen. A viadalt megalapozó történet a 70-es évekig nyúlik vissza. Két jó barát – a bevett rutint követve – pecázni indult a városka mólójára. A halak nem haraptak, így a fiúk gyorsan felélték alkoholkészletüket. És mivel nem volt kedvük gyalogolni, átúsztak az öblön, majd a kocsmapultig futva tették meg a fennmaradó távolságot. A vesztes fizette az első kört. Azóta persze jócskán átalakult a verseny. A világ legnagyobb nyílt vízi mérkőzésévé nőtte ki magát, ahol több ezer résztvevő ússza le a szóban forgó 1200 méteres távot. A cél pedig természetesen még mindig az ivó.



Koalák és haldokló erdők

A Kennett folyó közelében álló eukaliptuszokon először a színes papagájokat vesszük észre és csak később az ágak hajlataiban kómázó koalákat. A kizárólag eukaliptuszlevélén élő állatok a nap java részében ezt teszik. Alszanak, néha mocoognak, és próbálják megemészteni a toxinokban gazdag leveleket, melyek tápértéke olyannyira alacsony, hogy napi fél kilónyt kell elfogyasztaniuk belőlük. Az évvel gyakorlatilag ahhoz termelnek energiát, hogy megint enni tudjanak.

Érdekes, hogy a táplálékban lévő mérgeanyagok lebontása nem veleszületett képessége az állatok-

nak. Az erszényből fél éves korában megerősödve kímászó kicsi eleinte csak anyja ürülékét fogyasztja, hogy begyűjtse a toxinok lebontását segítő baktériumokat. Csupán ezután kezd válogatni azon két-tucatnyi eukaliptuszfaj levelei közül, melyeket szülei is fogyasztanak.

Bár a koalák a veszélyeztetett fajok közé tartoznak, Victoria állam egyes déli régióiban éppen a túlszaporodásuk jelent problémát. Plüssfigurára emlékeztető fejüket nézve nem is hinné az ember, hogy egész erdőket képesek lelegetni. Csupasz fákat hagynak maguk után, melyek aztán ki is szá-

radnak. Ám bármennyire is szembeötlők e csontvázerdők, mégis az ember végezte itt a nagyobb pusztítást. Az egykoron hatalmas fában gazdag vidék sok helyütt kopár. Pedig hatalmas, 50-60 méter magas óriások is álltak itt, mígnem megépült az út... A legnagyobb felvásárlók között volt egy papír zsebkendő és WC-papír gyártására szakosodott nemzetközi vállalat is. Azóta szerencsére összefogott a közösség, és a terület nagy része nemzeti parki védelem alá került. Ahhoz azonban, hogy a fák ismét elérjék elődeik méretét, még jó pár évtizedet kell várni.



KÓMÁZÓ KOALA

A 20. század elején még kipusztulás fenyegette őket – elsősorban finom bundájukért vadászták az állatokat



BÁRMI MEGTÖRTÉNHEK...

Egy nap leforgása alatt esett jég, tűzött a nap, úsztak báránnyelvhők az égen, és tombolt a szél – négy évszak gyors egymásutánban



12 APOSTOL
A tornyok – konokul
tűrve a szelet és
a hullámok harapásait
– állnak a vízben.
Az előtérben Júdás
lábfejének maradványai

Malacok, hidak, apostolok

A vidék legismertebb látványosságai a hullámmarta, parti sziklaalakzatok: a London híd, a Loch Ard-szurdok és a 12 apostol, melyek közül talán ez utóbbi a legnépszerűbb, hiszen ritkaság-számba megy, hogy ilyen sok kőtorny álljon egymás közelében. Ha elkezdjük számolgatni őket,

nyolcnál mindig elakadunk. Nem véletlenül, hiszen nincs belőlük egy tucat. A 12 apostol elnevezést csak az út építésének idején, 1922-ben aggatták rájuk, amolyan turistacsalogató jelleggel. Előtte a sokkal profánabb Anyakoca és malacai névvel szerepeltek a térképeken.

Az átlagosan 45 méter magas apostolok földtörténeti mércével mérve jócskán ideiglenes képződmények. A tenger hullámverése erodálta ki őket a sziklából: először barlangokat vájt, amik beomlottak, maradványaikból boltívek képződtek. Végül a hidak is leszakadtak, így hozva létre a jelenleg látható, sza-

badon álló oszlopokat, melyek egy ideig dacolnak a hullámok erejével, aztán magukba roskadnak. Évente átlagosan 2 centit farag le belőlük az óceán, legutóbb 2005-ben döntött le egyet közülük véglegesen a lábáról az erózió. A rossz nyelvek utólag Júdásnak keresztelték el a térdre rogyott kőtornyot.



AZ OTWAY-FOKNÁL
a kontinens legrégebbi
világítótornya majd' másfél
évszázados működés után
1994-ben vonult nyugalomba
– az öreg kontinensről érkező
bevendorlók ezrei először ennek
fényét pittantották meg

Szerelmes hajótörött

A sziklaszirt közelében bábuként lökdös a szél. Az óceán fehér taraját is felkapja, és habfürdőesőként szórja szét a fennsík sárga fűvel borított pusztaságán. A kövőbb hullámok egy tűzijáték pompájával kenődnek szét a sziklafalon, sós cseppekkel pötytyözve a több száz méterre álló emberek szemüvegét.

A Nap az egyik pillanatban felragyog, majd a következőben gyorsan mozgó felhők kúsznak be elé. A táj drámaian megváltozik. Az időjárás kiszámíthatatlan, pont, mint a kontinens és Tasmania között húzódó Bass-szorosban, melynek mélyén

megannyi roncs és csont hever. A Great Ocean Road követte partvonal mentén jóval több mint 700 hajó és több száz lélek veszett oda, többségük a 19. század folyamán. Bevándorlókat és elítélteket nyeltek el itt a habok, a hajók nagy részét pedig sohasem találták meg. A számtalan katasztrófa közül talán az 1878-as Loch Ard története mozgatja meg leginkább az emberek fantáziáját.

Az ír zászló alatt hajózó háromárbcos vitorlás, fedélzetén 51 emberrel már kilencvenkettedik napja volt úton. Melbourne-be való megérkezésük előes-

téjén az egész társaság ünneplott. A tájékozódást már több napja erős köd nehezítette, ráadásul úgy tartják, hogy a nyílt óceánról befordulni a Bass-szorosba olyan, mint mozgó hajón állva cérnát fűzni át egy tű fokán. A kapitány ráadásul elszámította magát, s amikor úgy hitte, még mérföldekre van a part, feltűntek a kérélhetetlen sziklák: negyedóra alatt elsüllyedt a hajó, a hideg vízben pedig csak ketten éltek túl a katasztrófát: Tom, a 17 éves matrózsegéd és a tehetős családból származó, 18 éves Eva.

De a kalandregénybe illő történet nem itt ért véget. Egy mentőcsónak romjaiba kapaszkodva először a fiú érte el a partot. A lány egy órával később sodródott be az azóta a hajó nevét viselő szorosba. Életét egy vízen lebegő csirkeketrec mentette meg. Tom

utolsó erejével beúszott érte, és kivonszolta a fővenyre. Szerencséjükre az éjszaka folyamán egy üveg rumot is kivetettek a hullámok, amit egy barlangba húzódva ittak meg, így élve túl a hideg éjszakát.

Másnap reggel Tom felkapaszkodott a sziklákra, és a közeli településről létrát meg segítő kezeket hozott. Hamarosan mindketten felépültek, s bár a fiú olthatatlan szerelemre gyúlt Eva iránt, az érzelme viszonzatlan maradt, valószínűleg Tom alsóbb osztálybeli származása miatt. A hajóról elnevezett sziklaboltív 2009-ben omlott le, a megmaradt két oszlopot Tom és Eva után nevezték el. Így, ha képletesen is, de beteljesült a fiú vágya, mert azok a következő pár száz évet egymás társaságában fogják eltölteni...

Jake, az Otway-foki világítótorony őre szemébe húzza kötött sapkáját, miközben kibámul a műszerek mögötti körpanorámás üvegen. „Száz tíz – mondja, és a szél sebességét kilométerekben mérő mutató felé bök. – Ez ma már így is marad.” Ötven év tapasztalata mondatja ezt vele. Itt élt egész életeben. Neki a Great Ocean Road nemcsak egy aszfaltcsík, hanem az oszlopokon kettéhasadó hullámok, az eukaliptuszszagú erdők, a bőrre rakódó sós vízpára és a szűnni nem akaró szél kibogozhatatlan összessége is. ☺

SZÉLLEL BÉLELVE

A dombok takarásából kilépve sós párával teli, metsző huzat csap az ember arcába. Olyan erős és oly váratlanul ér, hogy önkéntelenül is beledőlünk. Ebben a sűrűnek tűnő levegőben próbálunk eljutni a korlátig, ahol lélegzetünket nemcsak a szél, de a látvány is elfojtja



BÚCSÚ FIDEL KUBÁJÁTÓL

⊕ SZÖVEG: H. BEDOUIN ÁRON, KÉP: H. BEDOUIN ÁRON ÉS HORONY SZABOLCS

AZ ÁTPOLITIZÁLT SZIGET

Hat éve jártam először Kubában. A repülőtéren órákig vártam az eltűnt poggyászok ablaka előtt, mert az összes dolgozó egy hátsó szobában a tévé körül állt, és hangosan vitatkozott: vajon Fidel Castro valóban csak beteg, vagy titkolják a halálát? Három évvel később, miközben az államilag engedélyezett első tüntetés visszhangjai szóltak szerte az országban, fél napot ültem a határőrség irodájában, mert túl nagyoknak ítélték a fényképezőgépet egy rutinigazoltatás során. Egy évvel később a hatósági bonyodalmakat ugyan megúsztam, de a taxisofőrt nem, aki kétórás, izgatott monológban lelkendezett az ingatlanok privatizációjáról és az ország elhagyását szabályozó, szigorú törvények eltörléséről, aminek következtében úgy eltévedt Havanna külvárosában, hogy a járókelőktől kellett útbaigazítást kérnünk. A politikával való találkozást – úgy tűnik – lehetetlen elkerülni e csodás szigeten



A legtöbb turista számára Kuba a koktélok, hófehér tengerpartok, önfeledt salsabulik és luxusszivarok hazája. Bár a leírások és prospektusok többsége ezt sugallja, az ország csak annak jelenti a fentieket, aki nem tudja elkerülni a szokásos turistacsapdákat. Ám, akinek sikerül, hamar rádöbben, hogy a legtöbb kubai cigarettát szív és nem szivart, a rumot csapvízzel issza, nem pedig mentaleveles jéggel, és kerékpárral meg stoppal jár munkába, nem oldtimer amerikai kocsival.

JOSUÉ DE VALLE – Részt vett a forradalomban, majd évtizedekig Viñales rendőrfőnökeként dolgozott. Nyugdíjasként már csak hobbijának, a dohánytermesztésnek és házi szivarsodrásnak él. Gyerekei büszkék apjukra, de alig várják, hogy a rendszer továbbpuhulásával még több szobát kínálhassanak a külföldi vendégeknek

Forró ponton

Amikor 1492-ben Kolumbusz kikötött e földdarabon, még senki sem sejtette, hogy e trópusi sziget valaha nagypolitikai szerepkört is kaphat. Gyarmatosító hatalmak többször is szabályos háborúkat vívtak birtoklásáért, hisz a cukor- és dohánytermesztéshez kiváló természeti adottságokkal rendelkező sziget egyben fontos stratégiai csomópontban is fekszik. A 19. századi cukorláztól kezdve a kubai rakétaválságon át a mostani guantanamói fogolytáborig az ország gazdasági és politikai helyzetét leginkább az Egyesült Államokkal „ápoló” kapcsolata határozta meg. E visszas viszonyoknak pedig a mai napig az egy-

MANUEL – Guantanamo és Sempre között egy apró, romos tanyán él családjával. Életfilozófiája egyszerű: egy végigdolgozott élet után mindenki megérdemel péntek esténként egy üveg rumot, amelyet amúgy szívesen megoszt a ház előtt elhaladó helyiekkel

szerű kubai ember issza meg a levét. A Karib-térségben Kuba az egyetlen állam, ahol az autópályák mellett az elmúlt évtizedekben nem virítottak a nálunk is oly jól ismert észak-amerikai gyorsétteremláncok logói, a nagyvárosok mellett eddig nem voltak négyzetkilométeres méretű, külföldi tulajdonú bevásárlóközpontok, és a belváros utcáiról is hiányoztak az európai bankok és hitelintézetek steril üveglablakai. Az ok egyszerű: az állam, a rendszer nem engedte be őket. Ernesto Che Guevara, Camilo Cienfuegos és Fidel Castro meggyőződéses marxizmusa ellenállt a nyugati gazdasági befolyásnak. Tevékenységük „eredménye”: gazdasági embargó, amely lehetetlenné teszi a szigetország bekapcsoló-

BOLÍVIA – Kubában népszerű szokás városokról, sőt országokról elnevezni a vidéki falvakat. Az egyetlen bolt itt egyben kocsmá is, a kínálat: egy palack helyi szörp, két csomag keksz, sör és kimért rum. A vidéki foglalkoztatási program keretében dolgozó három pultoslánynak eddig nemhogy külföldi, de még fővárosi vendége sem volt

dását a nemzetközi kereskedelembe, és rákényszeríti, hogy az élelmiszerektől kezdve a gyógyszerekig mindent saját maga állítson elő. Az USA odáig ment, hogy megtiltotta és bűncselekménnyé nyilvánította állampolgárai engedély nélküli kubai beutazását. Az éremnek van persze másik oldala is: az emberi szabadságjogok hiánya. Kubában kétségtelenül nincs demokrácia és szólásszabadság. Számatlan rendszerkritikus ül a mai napig börtönben, a szocializmus ellen felszólaló aktivisták eltűnnek, akik pedig illegálisan próbáltak megszökni az országból, halálbüntetést is kaphattak.

Egy felületes kubai látogatás után nagyon könnyű az embernek az elfogultság csapdájába esni, és a globalizáció és a nemzetközi tőke ellen bátran küzdő, romantikus forradalmárszágot védő, vagy egy kommunizmusban senyedő, a többség hangjára süket diktatórikus rendszert kritizáló elégedetlenkedő álcáját magára öltetni.

De lehet, hogy rövidesen elfelejthetjük e szélsőségeket?





AMI A VIDÉKIEKNEK RUTIN

Az ország megismerésének legjobb módja, ha vállaljuk mindezt: a párás hőségben ácsorgást, az éppen csak lelassító teherautó melletti futást és a platóaugrást, meg persze a feljutáshoz elengedhetetlen egymásnak segítést. Akinek kedves az élete, a korlátként működő, derékmagasságban kihúzott madzag helyett a szomszéd karjába kapaszkodik



Sárga segítség

– Mennyit keres nálatok egy tanár? – szegezi nekem az újabb kérdést Ernesto, akivel kettesben kapaszkodunk egy nyerges vontató rozsdás vázán. Nem követem a hazai közalkalmazotti bérek alakulását, így megtippelek egy kellően alacsony összeget, hogy ne érezze rosszul magát. Útitársam érdeklődve bólogat, majd következő mondatával meglep: – De a diplomáért fizetni kell, nem?

Eszembe jutnak harmincas éveiket taposó ismerőseim, akik még mindig nyögik a diákhitel részleteit, és be kell ismernem, nem feltétlenül elvetendő Kuba közoktatási rendszere. Bár lehet, hogy hosszú távon gazdaságilag nem fenntartható, de nincsenek rejtett költségek (hazautazások, kol-

légiumi díjak, étkezési kiadások, magas tankönyv-árak) – és persze diákhitel sincs. Ernesto végzős hallgató matematika-tanári szakon, és eddig egyetlen fillérjébe sem kerültek a főiskolás évek. Igaz, ehhez hozzájárul az a fontos tény is, hogy Kubában a távolsági tömegközlekedést a stoppolás uralja. Sőt, ennek is van egy államilag irányított rendszere. A fontosabb közlekedési csomópontoknál, nagyobb útkereszteződéseknél sárga ruhás közszolgák állnak, nevük nemes egyszerűséggel: amarillo (spanyolul: sárga). Az országban az állami gépjárművek – melyek aránya jóval nagyobb, mint másutt – kötelesek a szabad férőhelyek függvényében felvenni és adott irányban elszállítani bárkit, aki erre

KERÉKPÁRBELŐ ÉS RUMOSÜVEG

Annak a jele, hogy a tulajdonos italkimérést üzemeltet. Ricardo mindennap elteker a szomszéd faluba, ahol a rokonságtól összegyűjtött élelmiszerjegyekkel vesz egy palack szíverősítőt. Késő délután az utcasarkon felállít egy deszkalapot, majd arra kipakolja a kínálatot: az üveg rumot. Négy műanyag pohár és egy vödör víz egészíti ki a felszerelését. Amikor kiüült a palack, „bezár,” felkötözi az üres üveget, és hazateker (jobbra fent)

igényt tart. A tökéletes szocializmusban erre nem kéne felszólítani a sofőröket, de mivel a kubaiak is csak ugyanolyan emberek, mint mi, szükségük van egy kis „rásegítésre”, hogy munkába menet megálljanak, és felvegyenek 4-5 teljesen ismeretlen embert. És pontosan ez az amarillo feladata: rendszámablájuk alapján már messziről kifigyeli az állami gépjárműveket, sípjával kiáll, és mint egy rendőr, leintí őket. Benéz az autóba, megállapítja, hány férőhely szabad és hová megy a sofőr, és ez alapján a tömegből odahívja a megfelelő utasokat. Mindenki fizet pár fillért az amarillo szolgálataiért, és mindennap más autóban, más társaságban jut célba.

Szomszédsági viszonyok

Kubában sokszor az az érzésünk támadhat, hogy a helyiek jobban megbíznak az idegenben, mint saját szomszédjukban. Egy Barracoa melletti faluban egyszer meghívott egy család, hogy töltsöm náluk az éjszakát. Az esti vacsora mellett nem győzték szidni a szomszédait, akik elmondásuk szerint mind bűgők, pártkatonák, a diktatúra szolgái. Kicsit túlszámítottam a panaszárdatot, mígnem hajnalban keltett a családfő, hogy gyorsan induljak útnak, mert kitudódott, hogy külföldit látnak vendégül, és bármikor jöhetnek ellenőrizni. Negyedóra gyaloglás után három autó jött szembe államvédelmis, sötét-

zöld, MININT feliratú rendszámmal. Újabb negyedóra múlva megállt mellettem egy motoros. Közölte, hogy ő a vendéglátóim szomszédja, és pattanjak fel a hátsó ülésre, elvisz a városba. Útközben megnyugtató, hogy az ellenőrzésnek már vége is van, a fél utca összegyűlt tanúskodni, hogy ott bizony egy fia külföldi sem járt már évek óta. Sosem derült ki, hogy végül mi a teljes igazság, de a későbbiekben is sokszor találgattam összetartó, „itt senki sem nyom fel senkit” közösségekkel ugyanúgy, mint titkolódzó, napközben zsugát lehúzó és rádiót felhangosító családokkal.



A sorban állás alaptörvénye

Kubában el kell távolodni a kényelemtől, ha valóban be akarunk pillantani az ország szívébe. Valahol Camagüey tartományban egyszer fél napot töltöttem egy útkereszteződésben, négy hatalmas cukornádültetvény között, miközben egy csapat helyivel együtt „fuvarra” vártam. Ilyen helyeken, ahol naponta 1-2 autó halad el, nincs amarillo, a „fuvar” pedig bármi lehet, leginkább valami ötvenes évekbeli szovjet mezőgazdasági gép. Persze minél nagyobb, annál jobb, mert akkor az egész csapat egyszerre felfér.

Ha esetleg mégsem, akkor mindenki tudja az

CIGI, SÖR, VISSZAJÁRÓ

Mindez egyetlen mozdulattal is megoldható.

A mozgósöröző érkezését az üres palackokkal a főtérre induló férfiak jelzik (balra fent)

TEKERÉS A PIACRA

Enrique-ék eladják malacukat: a szárazság és Enrique új állása miatt nem tudtak elegendő takarmánykukoricát termelni. A hangulat mégsem borús, hisz a legnagyobb jószág otthon várja a nagy családi disznóvágást (balra lent)



HOLGUINI MINDENNAPOK

A pékség elől a sor csak akkor fog eltűnni, amikor elfogy a kenyér. A szomszédos zöldséges meg a hentes az áruhiány miatt már napok óta nem nyitott ki. A nép mégsem panaszkodik, mindenki vidáman köszön és beszélget ismerőssel, ismeretlennel



HIÁNYGAZDASÁG

Hermína González huszonöt éve eladó e kis útszéli bódében, és még sohasem látott teli polcokat. Most épp van szivarja, rizse és sója

„último”-szabályt. Ezt mindenhol alkalmazzák, ahol kettőnél többen várnak valamire. Az első személy, aki megérkezik a hentes, a bank, a pék-ség, a hivatal vagy épp a fagyizó ajtajához, és az éppen zárva van – mert várják az árut vagy bent már nem lehet elférni a tömegtől –, tudja a dol-gát, és türelmesen pihenőállásba helyezkedik a lépcsőn vagy a járdán. A következő érkező felméri a helyzetet, köszön, és szintén pihenőpózba vágja magát. A harmadik viszont már nem tudja el-dönteni, mi lehet a pontos sorrend, így megkér-dezi az ott várakozó párostól: – El último? – azaz: – Az utolsó? Ekkor a sorban második vára-kozó rezignáltan felemeli a kezét, vagy sóhajt egyet: – Én vagyok. Ha már sokan vannak, az újabb érkezők hangosan elkiáltják magukat: „El último?” – mire egyvalaki válaszol a tömegből, megkeresik egymást, biccentenek, és az „último” státusz máris átszállt az újonnan érkezettre.

És ez így megy tovább, ahogy nő a tömeg: nincs szükség sorban állásra, emberkigyókra, kordonokra: mindenki egy laza, nagy rajban áramlik az ajtó körül, és beszélget egymással, esetleg intézi a közeli

ügyeit, bevásárlásait, miközben fél szemét rajta tartja az egyetlen fontos személyen: az előtte levőn. Amikor az belép az ajtón, tudja, hogy ő lesz a kö-vetkező. Nincs vita, a sorban állás alaptörvénye el-len nem lehet fellebbezni.

Ha mindezt előbb tudom, már régen járművön vagyok, de persze nem tudtam, így jól nevelt kül-földihez méltóan némán szemlélttem, ahogy az ösz-szes utánam érkező előttem hagyja el az útkeresz-teződést a párás cukornádültetvényekkel együtt. Persze ez is, mint minden emberi rendszer, olykor összeomlik. Megérkezik a friss húszálltmány, a hi-vatali ügyintézők visszatérnek a kollektív kávészü-netből, megsül a kenyér. Ilyenkor meglődül a sor, és ha valaki éppen nincs a közelben, amikor ő jönne, a helyzetet kihasználva más joga-lap nélkül a sor elejére furakodik, felbolydul az addig fegyel-mezett tömeg. Szenvedélyes viták kezdődnek, minipártok alakulnak, még a sorban harmincadik várakozónak is van hangos hozzáfűz-nivalója, véle-ménye, sőt, az új sorbanállók felháborodottan rek-lamálnak, amiért senki sem válaszol az „último” ki-áltásukra. Végül megbeszélik, ki következik ki után, ki a legeslegutolsó, és helyreáll a béke. Az élelmes kubaiak persze e gyakran bekövetkező lánczaka-dásokra is találtak megoldást: ha nagyon nagy a várakozó tömeg, az intéznivaló pedig kiemelten fontos, nemcsak a sorban utolsót, hanem az előtte állót is megkeresik...



HERMINA PÉNZTÁRGÉPE

Már csak a pénz tárolására szolgál, számoláshoz ott a papír, ceruza. A kettős valutarendszer most zajló felszámolásáig itt csak helyi, kubai pesóban lehetett fizetni (amit hivatalosan csak a kubaiak használhattak). A külföldieknek ott volt a dollárhoz kötött pesó (de ritka volt az a boltos, aki ezt betartotta) (fent)

A VILÁG LEGKISEBB BOLTJA

A kassza meg a teljes árukészlet: kétféle cigi és az úttörőavatásról, öt éves tervekről és a magántőke veszélyeiről szóló Juventud rebelde (Lázadó ifjúság – a helyi KISZ kiadványa) (lent)



Üdülőparadicsom, álommunkahely

Három hét gyaloglás, stoppolás és vadkemping után már nem tűnik annyira egzotikusnak a párás, forró belföld. Így adódott, hogy rábeszéltem magamat: a teljesebb rálátás érdekében hosszabban el kellene beszélgetnem néhány helyivel, akik külföldiek számára fenntartott nyaralóhelyen dolgoznak. Havanától nem messze találtam is ilyet, igaz, az odajutás nem volt egyszerű. Ahogy közeledett a tengerpart, úgy távolodtak tőlem az addig nyitott, kedves és segítőkész emberek: itt már senki sem állt meg beszélgetni, nem kínálta fel, hogy elvisz a következő faluig. Esteledett, mire elértem a tengert, amely valóban képeslap jellegű – hófehér, bársonyos homok és türkizöld, sekély tenger –, de sehol, senkit sem láttam. Gyorsan felállítottam a sátram, és már mentem volna aludni, amikor egy egyenruhás biztonsági őr érkezett, és távozásra szólított fel. Addigra már tanultam annyi kubai etikettet, hogy tudjam, mindent meg lehet oldani egy kis barátságos beszélgetéssel. Így is történt, néhány perc vita után Franky intett, hogy kövessem, és elvezetett egy homokdűne mögé. Leguggoltunk, és elkezdte a homokba rajzolni a biztonsági kamerák irányait.

– Látod, hiába engedném meg, hogy itt aludj, a központból mindent látnak. Nem meglepő, hogy beengedtek, hisz láthatóan külföldi vagy, ráadásul

szakállas – kezdte el simogatni az állát az ország-szerte ismert mozdulattal, amellyel a „jefét”, azaz a főnököt (Fidel Castrót) idézik némán. – De a strandon még külföldiek sem aludhatnak!

Frankyvel megegyeztünk, hogy összepakolok, és megvárom a bejáratnál, a műszak végén pedig meghív egy kávéra a szolgálati bódéjába. A kávéból egy üveg rum lett, az estéből pedig reggel, de cserébe rengeteget megtudtam arról, mi zajlik a színpalak mögött a turistaparadicsomokban.

Valójában a helyiek egymást ölik, hogy álláshoz juthassanak bármely, külföldieket vendégül látó létesítményben, hisz a valutában kapott borralaló napi összege gyakran magasabb az egész havi fizetésnél. A bennmaradáshoz pedig alapvetően nem mosolyogni kell meg készségesen szolgálni, hanem

TURISTASZEMÜVEGGEL

A Malecón, Havanna híres tengerparti sétánya néha eldugul a felújított veteránkocsival utazóktól. A külföldiek nagy többségének az ország egyet jelent a romantikus antikapitalizmussal, az amerikai oldtimerekkel és az olcsó szórakozással, amelyben nagy szerepet kap a megtírt prostitúció is

jóban lenni a személyzetissel, aki a politikai tiszt is egyben. A személyzetis után a szállodában a konyhafőnök a legnagyobb úr, hisz ő határozza meg, ki mennyi maradék élelmiszert vihet haza. A gazdasági embargó miatt olyan cikkek, mint a marhahús, a tejtermékek és az importzöldségek csak minden szökőévben kerülnek az átlag kubai asztalára (házi tehénvágásért például öt év börtön jár!), így a turistáknak felszolgált bőséges reggelik és svédasztalos vacsorák érintetlen táljain és maradékain egész családok élnek meg. Persze ahhoz, hogy egy tál rántott csirkét valaki hazavihessen, illik jóban lenni a biztonsági őrökkel is, akik a hierarchia következő szintjét képviselik. Ők végzik az összes dolgozó kötelező motozását kilépéskor, és persze nemcsak maradék étellel lehet lebukni, hanem bármilyen,

KALAP ÉS TÉVÉ

Pachy az egyetlen, akinek a családból van munkája: egész nap szalmakalapokat fon, amelyeket egy szuvenirbolt vesz át, hogy majd többszörös áron kínálja a turistáknak. Ám mégis jól keres, nemrég vett új tévét a családjának, amelyet fiai és unokái most már állandóan nézhetnek. Nemrég még csak délelőtt és este volt műsor, keddtől vasárnapig

táskában vagy testen „felejtett” eszközzel is. A jó viszony ápolásának leghatékonyabb eszköze persze az, ha juttatnak nekik is a kivinni szándékozott ételekből, műszaki tárgykból. Franky mutatott is egy néhány napja kapott törülközőt, amit felesége születésnapjára szánt meglepetésként.

Sehol sincs leírva, de mindenki tudja, hogy az a kubai állampolgár, aki nem dolgozik a szállodában, nem lépheti át annak kapuját. Egyszerűen tilos a belépés a külföldi üdülők életterébe. Az állam láthatólag tépelődik a turizmusból származó komoly nemzetgazdasági bevétel és a helyi lakosság ideológiai tisztán tartása között. Franky egy olyan esetet is említett, ahol az angol vendég kubai feleségét nem akarták beengedni a férje oldalán, még akkor sem, amikor papírral bizonyították, hogy valóban házasság. Amikor pedig a hotel közelében tapasztalt hideg hozzáállásról kérdeztem Frankyt, világos a helyzetértékelés:

– Képzeld el, hogy évekig arrogáns, követelőző és országodat lesajnáló külföldieket szolgálsz ki, és mindezért annyi fizetést kapsz havonta, amennyit ők egy vacsorára költenek el! A végén pedig hazamennek a jóléti világukba, te meg folytathatod a küzdelmet a személyzetissel – zárta le a témát, majd sóhajtván a rumosüveg után nyúlt.

FOTÓ: BÉDY ISTVÁN



Szociális szövetség

Kubában a legtöbb embernek be nem áll a szája. Beszélgetnek az előttük és mögöttük sorban állóval, viccelődnek a bolti eladóval, tárgyalnak a forgalom várható helyzetéről az amarillóval, szólnak a szomszédnak, ha megtudják, hogy jönnek a „belügyesek”, és futótűzként terjed a hír, ha friss áru érkezett a boltba vagy disznót vágnak a harmadik utcában. Egyértelmű, hogy akinek több az ismerőse, aki nagyobb szociális hálót ápol, annak könnyebb a boldogulás.

Eddig kétféle társadalomban figyeltem meg azt az érdekes és elgondolkodtató jelenséget, hogy a pénz vagy anyagi vagyon helyett az emberi kapcsolatok határozzák meg az egyén társadalmi státuszát, rangját. Az egyik a nomád társadalom, a másik a szocialista diktatúrában élő átlagemberek tömege.

A nomád vagy félnomád, vadászó-gyűjtögető-állattartó törzsekben élők – még ha fel is tudnának halmozni annyi vagyontárgyat, hogy azzal társadalmi különbségeket határozzanak meg – nem len-

nének képesek azokat mind magukkal vinni vándorlásaik során. Egyszerűen nincs értelme tárgyakat cipelni vagy pénzt gyűjteni ott, ahol azt nem lehet felhasználni. A marxista diktatúrákban az emberek boldogan felhalmozják az értékeket, de vagy nincs mit, vagy az efféle tevékenységet keményen bünteti a rendszer. A versengési és öröklődési szabályrendszer más utat keres, hogy előnyhöz juttassa a rátermetteket, ez pedig az emberi kapcsolatok mennyisége és minősége.

Kubában rendkívül fontos a család és az otthon, az együtt töltött idő; a gyerekeket nem napközibe meg különóraakra küldik, hanem a szülők foglalkoznak velük, a sokszor kiterjedt rokonságát mindenki számon tartja, és igyekszik jó kapcsolatot ápolni még a (sok válás miatt) volt anyóssal és az USA-ban dolgozó negyed-unokatestvérrel is. Kell is, hisz sokszor három-négy generáció él kényszerűségből egy fedél alatt, a disszidált családtagok által hazaküldött pénz pedig igen jelentős segítség.

Ám most minden átalakul...

Nemrég ismét felkértek, kísérjek végig egy nemzetközi orvoscsapatot Kuba jelentősebb látnivalóin. Szomorúsággal vegyes örömmel láttam, hogy nagyon sok minden megváltozott az utóbbi években. A küzdelmes közelmúlt félelmének nagy része eltűnt az emberekből, de már jól láthatóak a vagyoni különbségek. A ki- és beutazás szabadabbá vált, és egyben megnyílt az első külföldi tulajdonú „pláza” is Havanna belvárosában. Nincs már mindennapos tömörülés a pékség előtt, de nem is lehet kapni 14 forintért egy kiló zsemlét. A buszokon már nem egymással beszélgetnek az emberek, hanem leszegett fejjel mobiltelefonjaikat nyomkodják. A házak falain még látni a „Szocializmus vagy halál” felfestéseket, viszont alatta vadonatúj kínai autók parkolnak. A turistabuszok továbbra is szállítják a szájatva álmélkodó külföldi tömegeket egyik légkondicionált szállodából a másikba, de a szakállas „jefe” országa már a múlté, és legfeljebb csak fényképeken éléd újra. ☺



KESERŰSÉG

María Carmen hét és tizenkét éves unokájával Moa felett, a hegyekben él. Lánya és veje jó pár éve az USA-ba disszidált, és minden hónapban komoly összeget küldenek haza. Carmen mégsem boldog: szomorúan mondja, hogy mindaz, ami ellen fiatalon küzdött és amiért a férje életét áldozta a forradalom első napjaiban, ismét meghatározza az ország mindennapjait

SZOCIALIZMUS VAGY HALÁL

Az 1959-ben véget ért kubai forradalom idején nagyon is valóságos szlogen mára értékét veszítette, és sok kubai számára a mai reformok előtt inkább az „emigráció vagy halál” volt a két lehetőség. Szó szerint, ugyanis összesen több mint hetvenezeren veszítették életüket, miközben házilag eszkábált tutajokon és felfújott traktorbelsőkon Miami 150 kilométerre fekvő partjai felé igyekeztek

A cikk megjelenésének támogatója:



A KELET TITOKZATOS MOSOLYA

Mindannyian tudunk egy kicsit japánul... Eleendő arra gondolnunk, hogy innen indult hódító útjára a papírhajtogatás művészete, a mi kultúrkörünkben is jól ismert origami, de itt bontogatta először szirmait a virágok művészi elrendezésén alapuló Ikebana utánozhatatlan stílusa is. A tölgy-, juhar-, fenyő- és bükkfákról pedig bebizonyosodott, hogy hosszú életük akár fordított arányban is állhat magasságukkal s törzsvastagságukkal: ez a sok gondoskodást és nagy szakértelmet igénylő világcsoda a bonszaj.

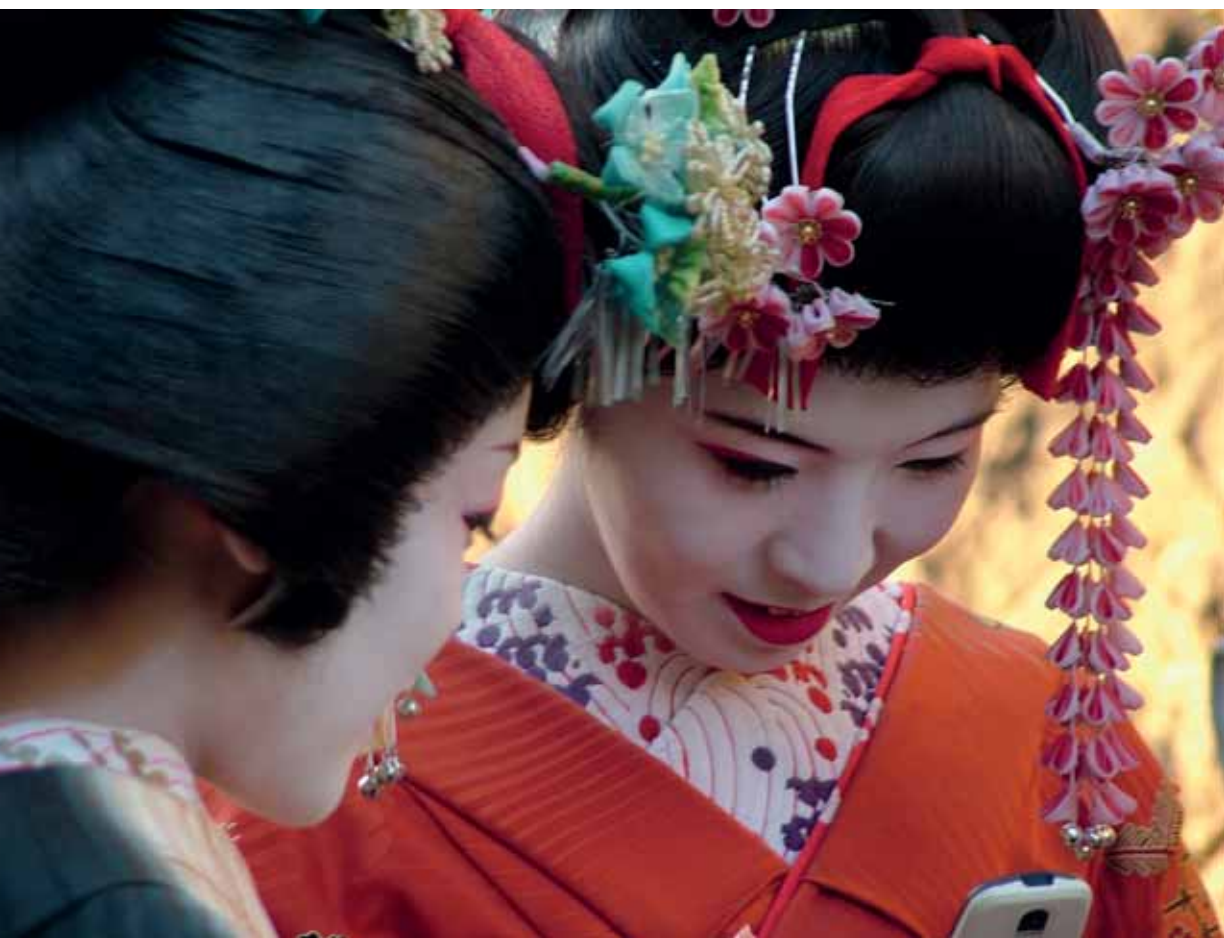
Mindezek azonban nem csak küllemükben egyediek. Mindegyiknek megvan a maga mondanivalója, gondolatisága, amit lehet, hogy csak a keleti gondolkodásmóddal felvértezve tudunk igazán megérteni. Mi, „nyugatiak”, európai szemléletünkkel többnyire képtelenek vagyunk felfogni azt az életfilozófiát, amelyek Nippon – s általában a Távol-Kelet – népének életét végigkísérik. Sokkal fontosabb például egy ajándék becsomagolásának mienkéntje, mintsem az átadásához fűzött szavak...

Sokan hallottunk már a japánok legismertebb ünnepéről, a cseresznyevirágzásról, vagyis a szakuráról. Többen kóstoltuk az erjesztett rizsből készült szakét és az algalevélbe göngyölt rizses ételkülönlegességet, a szusit. Elsősorban a „Felkelő Nap Országá”-nak lakóit szórakoztatja a kabuki (japán színház), amely végtelennek tűnő előadásaival ringatja álomba az odatévedő külföldieket. Ugyanakkor annak is tanúi lehetünk, ahogy az ősi tradíciókkal szakítanak. Jó példa erre, hogy egyre kevesebb nő hordja a roppant kényelmetlen kimonót. S akkor a dzsúdóról, a tatamiról, a karatéről még nem is beszéltünk...

De ha már mosoly. Tokió. Korai kelés. Irány a világ egyik legnagyobb halpiaça a Tsujuku (Cudzuku) negyedben. A hatalmas fagyasztott tonhalak húsát profi szemek vizslatják, majd harsány hangon licitálnak a kiváló minőségű árukra. A számtalan halfajtán kívül vásárolhatunk itt kagylókat, rákokat, s a tenger megannyi gyümölcsét. Mondjuk, a rántott tarja, a pacalpörkölt és a disznósülök viszonylag ritka vendég erre felé. (Ritka a kövér ember, s a szumósokat alighanem külön tenyésztik...) A napi menük jellegzetessége, hogy kiváló, hipperrealista szilikonvázlatban is elkészül: az ember szinte beleharapna! Így kerül a kirakatokba, vagyis nincs zsákbamacsa, ebből válogathatunk, hogy utána az eredetit megrendelhesük. Maga a műanyag hasonmás-iparág egyébként terjed, Délkelet-Ázsiában, sőt Dél-Amerika vendéglátóhelyein is megjelent már...

Tokió megépítette a maga „Eiffel-tornyát” (Tokyo Tower), amelynek magassága még a párizsit is lepipálja, s talán a megfelelési kényszer által vezéreltetve egy amerikai Szabadság-szobrot (ez jóval kisebb, mint az eredeti...) is felállítottak. És itt még azt is meglehetik, hogy Mikulás, illetve karácsony közeledtével díszbe öltöztetik a várost. Kétségtelen, mindez elég furcsán mutat egy olyan országban, ahol a lakosságnak mindössze 1%-a vallja magát kereszténynek. Lehetőséges, hogy ez is a globalizáció része...?

SZÖVEG ÉS KÉP: GRUBER LÁSZLÓ



ÖTCSILLAGOS UTAZÁSRA CSÁBÍT JAPÁN A FELKELO NAP ORSZAGA

Utazzon Budapestről Qatar Airways-zel Tokióba és Oszakába!

qatarairways.hu
World's 5-star airline



MÉTERES TONHALAK A HALPIACON (jobbra fenn)

MŰANYAG ÉTELKÍNÁLAT (jobbra)

A GÉSÁK (VALÓJÁBAN MAIKO- ÉS GEIKO-SANOK) VÁROSA KYOTO

A japán „társalkodónők” a város Gion negyedének éjszakai életét teszik még változatosabbá. Napközben csupán az „álgésák” látogatják a turisztikailag felkapottabb helyeket. A japán lányok között egyébként valóságos harc folyik azért, hogy a magas szintű műveltséget adó „gésaiskolák” diákjai lehessenek



SZÁLLÁSÉRT NE FIZESS!

ALAPVETŐ, ÁM ELLENTMONDÁSOS UTAZÓ-TÉMA: számít-e, hol alszunk meg, és sóhernek hívható-e az, aki még a hotelszoba árát is meg akarja spórolni?

A legelső önálló útrajimat tervezve a menetrendet úgy alakítottam, hogy mindig elérjem a következő települést, ahol az útikönyv fogadót, szállást jelölt. Elképzelhetetlennek tűnt, hogy valahol az út mentén, netán hivatalos szállás nélküli városban érjen az éjszaka, hisz ki tudja, milyen veszélyek leselkednek a külföldi turistára ilyen helyeken. Aztán eljutottam Mongóliába, ahol a térkép alapján szépen kiszámoltam, hogy a fővárosból pont egy nap alatt meg lehet tenni a kiszemelt megyeszékhelyig a 800 kilométeres utat. A térkép végig négysávos autópályát jelölt. Ez a valóságban egy 780 kilométer hosszú, vízmosásokkal szabdalt keréknyom volt. Négy nap alatt jutottam el a céljig, de közben örökre belém vésődött, mit is jelent valójában a nálunk kissé felületesen használt üdvözlés: „Érezd magad otthon!” A mongol sofőr naponta többször is a legnagyobb természetességgel állt meg ebédelni, vacsorázni, aludni vagy csak egy tea mellett beszélgetni az út mellett fehérlő számtalan jurta egyikénél, és mindenhol a legnagyobb természetességgel kínáltak enni-innivalóval, ággal és kedves társasággal a helyiek mindkettőnk.



EGY TIBETI CSALÁDNÁL

Kapóra jöttünk a szülőknek, amíg a gyerekekre vigyáztunk, ők az árpaföldön dolgozhattak

Az utazó és a helyi lakos közti kapcsolatot, az ország élő kultúrájának megismerését talán semmi más nem akadályozza jobban, mint a szállodai szoba és a köré épített turisztaszolgáltatások. Még a „független utazók” körében Délkelet-Ázsiában és Közép-Amerikában oly népszerű ifjúsági szállók, hostelek 4–12 ágyas, néhány dolláros szobái is csak arra jók,

hogy más hátizsákosok élményeit hallgassuk. Persze erre már sokan rájöttek, s ezért is indult el az ún. hospitality-mozgalom. Ennek legnagyobb és szinte egyeduralgoló képviselője a már nálunk is több ezer tagot számláló Couchsurfing, azaz „kanapészfőrf”. Lényege, hogy Földünk több százezer pontján a helyiek megosztják a világjárókkal lakásukat, vendégszobájukat, asztalukat és magánéletüket. Azon túl, hogy a vendég semmit sem fizet a szállásért, felbecsülhetetlen értékű érdektelen információkat kap egy helyi lakostól. A biztonságot a személyes profilok és a többszintes referenciarendszer biztosítja. És nem minden esetben kell fotelt ajánlani az ismeretlen vendégnek, sokan csak idejükkel járulnak hozzá a nemzetközi közösség építéséhez: velük egy kávé mellett lehet elbeszélgetni a helyi érdekességekről. Használó, de kisebb szerveződések még a Global Freeloaders és a Hospitality Club.

A mongóliai tapasztalat nem csak arra volt jó, hogy rádöbbenjek, az úti célokat nem kell többé szállások, pályaudvarok, éttermek és látnivalók köré szervezni, hanem arra is, hogy van nyugodt éjszaka a hotelszobán túl is. Kellő tapasztalattal nem gond egy garázsban aludni harminc másik idegennel, nem feltétlenül veszélyes egy buszmegállóban szundítani, ki lehet gyalogolni a város mellé sátrat verni, és igenis, meg lehet kérni a helyieket, fogadjanak be egy éjszakára, pláne, ha ehhez hivatalos fórum is létezik.

A szállodai mosdó ingyenszappana és a frissen vetett ágyon szépen összehajtogatott törülköző nem lehet ok arra, hogy lemondjunk az esti sakkpartit egy havannai taxisofőr lakásán, a világvallásokról folytatott eszmecsere egy iráni katonatiszt nyaralójában vagy egy házi rozscipós borscsleves a vlagyivosztoki kolhozelnök házában. Nem a pár ezer forintnyi szállásdíj megspórolása a lényeg, hanem a kapcsolat a helyi lakossággal, a vendég és házigazda közti intimitás és bizalom megtapasztalása, ami legtöbbször oda vezet, hogy többet tudunk meg az adott városról, országról és társadalomról, mint egy egész hetes idegenvezetős körutazás során.

Sokaktól hallom, hogy ők bizony képtelenek lennének élvezni a nyaralást a hotelszoba nyújtotta biztonság és pihenés nélkül. Ám az, hogy mi számít pihenésnek, persze jócskán személyre szabott. Ha az élmény és tapasztalás nyújtotta szellemi pihenést helyezzük előtérbe, háttérbe szoríthatjuk a testi pihenéshez szükséges zavartalan alvás iránti elvárásainkat.

Na és a biztonság? Ha belegondolok, mennyi mindenemet lopták már el hotelszobákban, inkább elfogadom egy idegen meghívását, hogy aludjak a házában...

SZÖVEG: H. BEDOUIN ÁRON



EGY VILÁGKÖRÜLI ÚT ÉPP ITT KEZDŐDIK A TALPAD ALATT.



TREK KATEGÓRIA | TATRA WIDE GTX®

Az egyik legnépszerűbb Hanwag lábbeli. Rövidebb kirándulásokra vagy akár több napos hátizsákos túrákra.



www.hanwag.de



Bécs-pa Vadászbolt, Kék Golyó n. 6, 1121 Budapest • Diana Vadászbolt, Róza n. 26, 1077 Budapest • Grube, Kadatka n. 1, 2030 Érd • Hargitajagd Vadászbolt, Andrássy n. 32, 6800 Hódmezővásárhely • Jagdrevier Vadászbolt, Szent István út 101, 9200 Mosonmagyaróvár • Monarchia Vadászbolt, Fő tér 29, 9700 Szombathely • Moermota Túrabort, Széchenyi n. 46, 3530 Miskolc • Mountex Váci út, Váci út 19, 1134 Budapest • Mountex Ferenc krt, Ferenc krt 2-4, 1092 Budapest • Mountex Budaörs, Malomkö n. 7, 2040 Budaörs • Multinavigator.hu, Dózsa Gy. út 61-63, 1134 Budapest • Nomád Budapest, Jókai n. 40, 1066 Budapest • Nomád Miskolc, Széchenyi n. 21, 3525 Miskolc • Nomád Szekesfehervár, Ady Endre u. 6, 8000 Szekesfehervár • Overland Basecamp, Teréz Krt. 45, 1065 Budapest • Prána Túrabort, Bajcsy Zs. U. 17, 3300 Eger • RP Outdoor Túrabort, Korányi F. Tér 18, 9025 Győr • Szerdahelyi Vadászbolt, Árpád tér. 1, 6500 Baja • Trekland Nyíregyháza, Kalvin Tér 14, 4400 Nyíregyháza • Trekland Debreccen, Simonffy u. 1/c, 4025 Debreccen • Trexperit Pest, Ráday n. 16, 1092 Budapest • Trexperit Buda, Bartók Béla út. 62-64, 1114 Budapest

TELEKI SÁMUEL FELFEDEZŐ KLUB

UTAZÁSOK A GÖRGÉNYI-HAVASOKTÓL AZ ALTÁJIG ÉS ALASZKÁIG

www.telekiutak.hu

norbert@telekislefedezok.hu



UTAZÁS A SZÉKELYFÖLD TETEJÉN

Honismereti túra a Hargitától a Kelemen-havasokon át a Gyimesekig

2014. szeptember 12–20.

Létszám: 46 fő + 1 fő szakvezető + 1 fő tudományos vendég

Utazás: 50 személyes autóbusszal

Szállás: szekely vendéglátóknál, Borospatakon skanzenfaluban,

2 ágyas szobákban

Ellátás: reggeli és vacsora

Tudományos vendég: Dr. Kubassek János, a Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója

Részvételi díj 1 főre reggelivel és vacsorával	128 700 Ft
1 éves Magyar Földrajzi Társaság-tagság (A Földgömb-előfizetés)	A részvételi díjban
Baleset-, betegség- és poggyászbiztosítás	Köthető
Belépők	A részvételi díjban

Jelentkezés, információ: Gögös Norbert / Telefon: +36 30 250 2765
Licenc: U-000086 Reg. no.: 01-09-694682

A rendhagyó utazás során több alkalommal terepjáró teherautókra szállunk, hogy elérjük Székelyföld havasainak legszebb hágóit és főgerinceit. Célpontjaink között szerepel a legendás Egyes-kő (1608 m), a gyimeseki Apa-havas (1239 m) és az 1000 éves határ kövei, illetve a Kelemen-havasokban a Nagy-Köves (2100m), a „Székelyföld teteje” is. Utunk a természetjáró- és kulturális programok elege, egyedülálló módon – járműveken megközelítve – a havasokat és híres csúcsokat.

Fontosabb állomások és témakörök:

Marosvásárhely–Szovátafürdő–Farkaslaka (Jézus-kilátó)–Székelyvárság (Uz Bence sírja) – Ki is volt Nyíró József? – Szencsed fatemploma – Székelyderzs–Szászkezd–Segesvár – A szászok emlékezete – Székelykeresztúr–Székelyudvarhely – Szulejmán „fogadott fia” – János Zsigmond erdélyi fejedelem – Madarasi-Hargita (1801 m) – Nagyhagymás-hegység – Gyergyószárhegy–Gyergyószentmiklós – Nagy-Köves (2100 m), a „Székelyföld teteje” – A gyimesi csángók élete – Az utolsó szekely határőrök – Székérel az 1000 éves határon – zenés csángó est – piknik a Gyimesekben

PÁLYÁZAT



KUTATÓEXPEDÍCIÓK SZÁMÁRA

Részvétel a Felfedezők Napján Magyar Felfedező Nagydíj

A Földgömb az Expedíciós Kutatásért Alapítvány, A Földgömb magazin és a Magyar Földrajzi Társaság 2014. május 17-én második alkalommal rendez meg a Millenáris D csarnokában Felfedezők Napja címmel a Kutatóexpedíciók Fesztiválját.

A rendezvény bemutatkozási lehetőséget biztosít a sikerrel lezajlott kutatóexpedíciók számára a széles közönség, lehetséges szponzorok, valamint a sajtó irányába. A rendezvényen e pályázat keretében kiválasztott kutatóexpedíciók részvétele ingyenes. Jelen pályázatra beérkezett pályamunkák egyúttal a kuratórium által alapított Magyar Felfedező Nagydíj odaítélésének is alapjául szolgálnak. A részletes pályázati kiírást és a pályázati űrlapot az alapítvány honlapjáról tudja letölteni:

www.expedicio.eu/palyazatok/aktualis-palyazatok

Beadási határidő: 2014. március 15.



Felfedezők Napja – 2014. május 17.
www.felfedezoknapja.info

SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓJÁNAK 1%-ÁVAL TÁMOGASSA A FÖLDGÖMB CSAPATÁNAK MUNKÁJÁT! KÖSZÖNJÜK!



Ismeretterjesztés



Támogatás



Expedíciószervezés



Tehetségkutatás

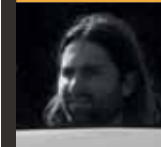
ADÓSZÁM: 18200267-1-42

WWW.EXPEDICIO.EU | WWW.FELFEDEZOKNAPJA.INFO
ATACAMA.EXPEDICIO.EU | WWW.AFOLDGOMB.HU

SZERZŐINK



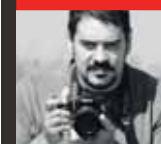
Csathó András István (1981) biológus, a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Karának tanszéki mérnöke. Szakterülete a Kárpát-medence löszvidékeinek flórája és vegetációja, kiemelten foglalkozik az Alföld elsősorban mezsgyékre szorult löszgyep-maradványainak természetvédelmi kérdéseivel



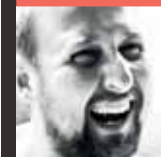
Francisc László (1984) bár építész-ként dolgozik, rendszeresen foglalkozik a fotográfia egy-egy területével. A csillagos ég megörökítésének lehetőségével 2003-ban találkozott, munkái jelentős részét az amatőr csillagászársai segítségével 2009-ben épített fototávcsővel készíti.



H. Bedouin Áron (1976) az egyetemi évek után az üzleti életben dolgozott. Abból kiábrándulva a világot járja, s fotózásból, írásból és online tanácsadásból él.



Jakab Gusztáv (1975) biológus, a Szent István Egyetem GAEK egyetemi docense. Szakterülete a Kárpát-medence virágos növényeinek rendszertana, valamint a negyedidőszakos klíma- és vegetációfejlődés. Kutatásai mellett különösen fontosnak tartja az eltűnő természeti értékek fényképes dokumentálását.



Kálló Péter (1978) a Metropol fotóriportere, számos rangos díj nyertese. Fotóblogja (kallopeter.hu) 2012-ben Goldenblog Awardot (a Legjobb fotóblog – 1. hely) kapott, 2013-ban pedig Dokumentarista-kategóriában nyerte el a díjat. kallopeter.hu



Kukely György (1978) geográfus, területfejlesztő, a Terra Studio vezetője. Gazdaságföldrajzi kutatásainak fókuszában az ipari átalakulás és hatásai állnak.



Kundermann Balázs (1977) tanár, túravezető, szabadúszó fotóriporter. Utazás közben keresi az újat, az érdekeset; idegen országok hétköznapijait próbálja dokumentálni. Hosszú ideig élt Bangkokban, angol nyelvet tanított egy thai középiskolában, de keresztül-kasul utazta Ausztráliát is. Honlapcíme: kundermann.hu



Móga János (1956) geográfus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természetföldrajzi Tanszékének docense. Szakmai útja során több alkalommal is dolgozott Indiában



Morvai Szilárd (1975) fényképész, 4 éve foglalkozik a magyar táj természeti értékeinek megismerésével és bemutatásával. Kedvelt helyei: a magyar puszták és az Alföld vizesélőhelyei.



Répásy Zsolt (1975) fotós, elsősorban emberi sorsokat, emberközeli témákat szeret fotózni. Sokszor megfordult Délkelet- és Kelet-Ázsiában, de gyakran visszatér Erdélybe is. zsoltrapasy.com

KARÁCSONYI DÁVID–EGEDY TAMÁS

DUBAJ: MEGLEPŐ? FENNTARTHATÓ? MESEVILÁG?



FOTÓ: EGEDY TAMÁS

„Mi szeretnél lenni a földrajzos diplomáddal?” „Terület- és ingatlanfejlesztő az Emírátságokban” – mondta csodálkozásokra pár éve egy egyetemi hallgató Kölnben. Az ember ösztönytől vezérelve többre vágyik, hiába gondolnánk, hogy egy német diplomás számára a fejlett hazája is eleget tud nyújtani. Dubaj, az Emírátságok lüktető metropolisza tényleg az anyagi és technikai lehetőségek végső határait feszegeti. Persze a lehetőségek itt is végesek: a 2008-as pénzügyi válság az itteni ingatlanpiacot is megrengette – számos, már-már dubaji viszonylatban is teljesen irreális álomról valószínűleg le kell mondani.

SZILASI ILDIKÓ HERMINA

KÖZÉP-AFRIKA: FÜSTÖLT ELEFÁNTLÁB – A PULT ALÓL



FOTÓ: LANTAI-CSONT GERGELY

Afrikára gondolva hajlamosak vagyunk érintetlen erdőket, állatokban bővelkedő, tökéletes szavannákat képzelni magunk elé. Ez néhol valóban így is van: a jól szervezett, védett és menedzselt nemzeti parkok területén, a Dél-afrikai Köztársaságban, Kenyában, Tanzániában. De mi a helyzet ott, ahol a bizonytalan bel- és biztonságpolitikai helyzet vagy a mélyszegénység miatt nem tudják a természeti erőforrásokat megfelelően felügyelni, értékesíteni és használni?

KÓSA ISTVÁN

ROMÁNIA: IPARI ÁLMOK FÖLDJÉN



FOTÓ: KÓSA ISTVÁN

Iparfejlesztés. Az épp helyesnek tartott politikai és gazdasági elgondolásokra hivatkoztak, az ország függetlenségét és jólétét ígérték. Hat év-tizeddel az iparosítás kezdete után, az ország – ahol az emberek anyagi igényei soha nem láttott szintre emelkedtek – jobban függ a külföldi pénzforgásuktól, mint valaha. A lebontott vagy omladozó üzemépületek környékét beépítik, vagy lassan visszahódítja a természet. De a mérgezett földek, a széthullott közösségek és a tanácstalan tömegek még sokáig emlékeztetnek a erőltetett iparosításra.



ALAPÍTVÁ: 1872

1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon: (1) 231-4040.
Fax: (1) 231-4045
Honlap: www.foldrajzitasasag.hu
E-mail: info@foldrajzitasasag.hu

Elnök: Dr. Gábris Gyula
Alelnökök: Dr. Kovács Zoltán
Dr. Michalkó Gábor
Főtítkár: Dr. Mari László
Ügyvivő: Heiling Zsolt
Titkár: Erőss Ágnes
Könyv- és térképtáros: Pétervári László

Szakosztályok:

Biztonságföldrajzi és Geopolitikai
Szakosztály Expedíciós Szakosztály
Társadalom- és Gazdaságföldrajzi
Szakosztály Hegymászó Szakosztály
Oktatás-módszertani Szakosztály
Egészségföldrajzi Szakosztály
Természetföldrajzi Szakosztály
Térképészeti Szakosztály
Turizmusföldrajzi Szakosztály

Területi osztályok:

Bakony–Balaton-vidéki Osztály (Veszprém)
Békéscsabai Osztály
Borsodi Osztály (Miskolc)
Debreceni Osztály
Dél-dunántúli Osztály (Pécs)
Duna-völgyi Osztály (Szekszárd)
Eger–Bükk-vidéki Osztály
Gyöngyös–Mátra-vidéki Osztály
Kisalföldi Osztály (Győr)
Kiskunsági Osztály (Kecskemét)
Közép-dunántúli Osztály (Székesfehérvár)
Körös-vidéki Osztály (Békéscsaba)
Nyírségi Osztály (Nyíregyháza)
Nyugat-magyarországi Osztály (Szombathely)
Szegedi Osztály
Székelyföldi Osztály (Csíkszereda)
Tolna megyei Osztály (Dombóvár)
Zalai Osztály (Nagykanizsa)

Az éggömböt tartó Atlasz a Magyar Földrajzi Társaság védjegyként bejegyzett jelképe



Lapalapító (1929):
Dr. Milleker Rezső

Az új sorozat újraindító (1999):
Dr. Nemerkenyi Antal
és Farkas Péter

1929–1933, felelős szerkesztő:
Dr. Milleker Rezső

1934–1944, szerkesztők:
Dr. Baktay Ervin és Dr. Kéz Andor

1999–2005, főszerkesztő: Dr. Nemerkenyi Antal

2005–2006, főszerkesztő: Dr. Vojnits András

2006-tól főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs



KILIMANDZSÁRÓ

5895 m



www.eupolisz.hu

2014. január 9. Újra a csúcson, mindkét csapatunkkal!

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda

1093 Budapest, Lónyay u. 47. | +36/1/219-08-81

Hatósági engedélyszám: U-000463



Bálint Endre: Személyes kiállítás, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1969. (Készült a gyűjtemény, Győr)

Bálint Endre művészete

A NYOLCADIK TEMPLOM | 2014. FEBRUÁR 1. – MÁJUS 11.

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA